

De invloed van sociale cohesie op meeliftgedrag

Een kwantitatief onderzoek naar het verband tussen sociale cohesie en meeliftgedrag in
de organische gebiedsontwikkeling, en het effect van de ontwerpprincipes voor
zelforganisatie daarop

Willem van Wagenberg

Bachelorthesis Geografie, Planologie en Milieu

Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Juli 2019

De invloed van sociale cohesie op meeliftgedrag

Een kwantitatief onderzoek naar het verband tussen sociale cohesie en meeliftgedrag in de organische gebiedsontwikkeling, en het effect van de ontwerpprincipes voor zelforganisatie daarop

Instelling: Radboud Universiteit Nijmegen
Faculteit der Managementwetenschappen

Opleiding: Bachelor Geografie, Planologie en Milieu

Datum: 8 juli 2019

Auteur: Willem van Wagenberg

Studentnummer: 4558375

Begeleider: Prof. dr. Erwin van der Krabben

Voorwoord

De afgelopen maanden heb ik hard gewerkt aan deze scriptie om de bacheloropleiding Geografie, Planologie en Milieu af te ronden. In de afgelopen maanden heeft eerst een uitgebreid literatuuronderzoek plaatsgevonden, waarna bijna 300 Zuid-Koreaanse respondenten zijn ondervraagd. Dit alles heeft geleid tot het verslag dat nu voor u ligt.

Het onderwerp is tot stand gekomen in samenwerking met mijn begeleider Erwin van der Krabben, die de mogelijkheid bood om met een klein groepje studenten af te reizen naar Seoul, Zuid-Korea. Daar is aan de hand van een actuele casus onderzocht hoe organische gebiedsontwikkeling het beste georganiseerd kan worden. In mijn onderzoek zal ik specifiek kijken naar wat de invloed van sociale cohesie is op meeliftgedrag, en hoe de ontwerpprincipes voor zelforganisatie een rol kunnen spelen in het soepel laten verlopen van organische gebiedsontwikkeling. De voorbereiding en de dataverzameling vond plaats in samenwerking met het groepje medestudenten. Daarvoor wil ik Brent, Emil, Emma, Job, Joost en Sjoerd graag bedanken. Ook wil ik ze bedanken voor de gezellige tijd die we samen in Seoul hebben gehad.

Verder wil ik graag mijn scriptiebegeleider Erwin van der Krabben bedanken voor de fijne begeleiding de afgelopen maanden en voor het mogelijk maken van de reis naar Seoul. Daarnaast wil ik de Zuid-Koreaanse studenten van onder andere de Ewha Womans University bedanken die ons hebben geholpen bij het afnemen van de enquêtes. Een speciaal dankwoord gaat uit naar mijn vader, die ondanks alles mij altijd is blijven steunen en motiveren om dit onderzoek tot een goed einde te brengen.

Ik wens u veel plezier toe met het lezen van mijn scriptie.

Nijmegen, 8 juli 2019

Willem van Wagenberg

Samenvatting

Steeds vaker kiezen overheden ervoor om stedelijke gebieden op een organische manier te laten ontwikkelen. Deze vorm van gebiedsontwikkeling waarbij particuliere partijen de plannen maken en uitvoeren is echter zeker niet nieuw, maar sinds de financiële crisis van 2008 komt het weer steeds vaker voor. Organische gebiedsontwikkeling heeft als groot voordeel dat minder risico met zich mee brengt dan integrale gebiedsontwikkeling, waarbij plannen vooraf worden bepaald door grote partijen of een overheid. Blauwdrukplanning, zoals integrale gebiedsontwikkeling ook wel wordt genoemd is minder duurzaam dan het kleinschalige, geleidelijke en strategische karakter van organische gebiedsontwikkeling.

Bij organische gebiedsontwikkeling heeft de overheid een faciliterende rol. Ze zorgen ervoor dat particuliere partijen de ruimte krijgen om zelf plannen te maken en uit te voeren. Het initiatief ligt in de hand van de particulier. Zonder goede ideeën en daadkracht, geen organische gebiedsontwikkeling. Om projecten van de grond te laten komen werken particulieren vaak met elkaar samen om de buurt te verbeteren, of om nieuwe projecten te realiseren. Elinor Ostrom introduceerde ooit acht ontwerpprincipes om waaraan moet worden voldaan voor een geslaagde zelforganisatie. Deze ontwerpprincipes waren ooit gebaseerd op natuurlijke hulpbronnen, maar Parker en Johansson herschreven een aantal van deze principes zodat ze ook toepasbaar zijn op het stedelijk gebied.

Een probleem dat bij de zelforganisatie van meerdere mensen kan ontstaan is het probleem van collectieve actie. Dit probleem ontstaat als mensen onafhankelijk van elkaar handelen en daardoor op een slechter resultaat uitkomen dan wanneer zij als groep samen een keuze gemaakt zouden hebben. Dit wordt ook wel het meeliftersprobleem genoemd. Mensen gaan zelf geen tijd en geld in een project stoppen, omdat ze hopen dat een ander het doet. Uiteindelijk denkt iedereen er zo over en zal er dus niks gebeuren. Om ervoor te zorgen dat dit probleem zich niet voordoet, moeten mensen zich ervan bewust zijn dat ze samen moeten werken. Ook is het vertrouwen in elkaar van groot belang. De vooronderstelling is dat naarmate mensen meer vriendschappen in de wijk of buurt hebben, het vertrouwen in elkaar groter is en dat de kans dat ze gaan samenwerken groter wordt. De sociale cohesie van de wijk lijkt dus van belang te zijn voor het slagen van organische gebiedsontwikkeling. De volgende hoofdvraag is opgesteld om dit te onderzoeken:

In welke mate is (een gebrek aan) sociale cohesie van invloed op meeliftgedrag in de organische gebiedsontwikkeling, en in hoeverre beïnvloeden de ontwerpprincipes voor zelforganisatie dit gedrag?

Deze vraag zal aan de hand van een enquête met vragen en stellingen over sociale cohesie, de ontwerpprincipes en meeliftgedrag worden beantwoord. In totaal zijn er 283 enquêtes afgenomen in het Sewoon District in het centrum van Seoul. Dit is een buurt die ondanks de ligging in het midden van de stad erg verouderd is. Door de jaren heen hebben de meeste inwoners het gebied verlaten en ondernemingen zijn in de panden getrokken. Om ervoor te zorgen dat het gebied verbeterd wordt moeten de bewoners met elkaar aan de slag. De vragenlijst is opgesteld aan de hand van literatuur over de ontwerpprincipes, de theorie van collectieve actie en op basis van indicatoren voor sociale cohesie. Deze concepten zijn geoperationaliseerd zodat ze aan de hand van vragen en stellingen gemeten kunnen worden. De enquêtes zijn door middel van de digitale software Qualtrics afgenomen waarna met behulp van het statistische programma SPSS de analyses zijn gedaan. Om het verband tussen de concepten te meten zijn er vier multiple regressieanalyses uitgevoerd.

Uit de multiple regressieanalyses bleek dat sociale cohesie invloed heeft op de mate van samenwerking in het gebied. Naarmate de sociale cohesie in het gebied sterker is, stijgt de mate van samenwerking. Niet alle indicatoren van sociale cohesie bleken evenveel invloed te hebben. Ook is getoetst wat de invloed van de ontwerpprincipes is op zowel sociale cohesie, als op de mate van samenwerking. Hieruit bleek dat de ontwerpprincipes op beide variabelen invloed heeft.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
1.1 Aanleiding.....	1
1.2 Doelstelling.....	3
1.3 Vraagstelling.....	4
1.4 Onderzoeksmodel.....	5
1.5 Relevantie van het onderzoek.....	5
1.5.1 Maatschappelijke relevantie	5
1.5.2 Wetenschappelijke relevantie	6
1.6 Leeswijzer.....	7
2. Theorie.....	8
2.1 Theoretisch kader	8
2.1.1 Organische- en integrale gebiedsontwikkeling.....	8
2.1.2 Organische gebiedsontwikkeling door de jaren heen.....	10
2.1.3 Voordelen organische gebiedsontwikkeling.....	11
2.1.4 ‘Tragedy of the commons’	12
2.1.5 Ostroms ontwerpprincipes.....	13
2.1.6 Sociale cohesie.....	15
2.1.7 Het dilemma van collectieve actie	17
2.2 Conceptueel model.....	21
3. Methodologie.....	23
3.1 Onderzoeksstrategie	23
3.1.1 Kernbeslissingen	23
3.1.2 Survey-onderzoek	24
3.2 Dataverzameling.....	26
3.3 Operationalisatie	28
3.3.1 Ontwerpprincipes	28
3.3.2 Sociale cohesie.....	31
3.3.3 Meeliftgedrag	31
3.4 Analysemethode.....	32
4. Resultaten	34
4.1 Beschrijvende analyse.....	34
4.1.1 Persoonskenmerken	34
4.1.2 Sociale cohesie.....	38

4.1.3 Ontwerpprincipes	41
4.2 Vooronderstellingen regressieanalyse.....	42
4.3 Multiple regressieanalyse	43
4.3.1 De invloed van de ontwerpprincipes op sociale cohesie	44
4.3.2 De invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking.....	45
4.3.3 De invloed van de ontwerpprincipes op de mate van samenwerking.....	47
5. Conclusie, aanbeveling en reflectie	49
5.1 Conclusie	49
5.2 Aanbeveling.....	51
5.2.1 Praktijk.....	51
5.2.2 Vervolgonderzoek	51
5.3 Reflectie	52
6. Literatuurlijst.....	54
7. Bijlagen.....	58
Bijlage I: Vragenlijst	58
Bijlage II: Beschrijvende statistiek	63
Bijlage III: Multicollineariteit	66
Indicatoren sociale cohesie	66
Ontwerpprincipes	70
Bijlage IV: Multiple regressieanalyse	71
De invloed van de ontwerpprincipes op sociale cohesie	71
De invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking	73
De invloed van sociale cohesie (totaal) op de mate van samenwerking	76
De invloed van de ontwerpprincipes op de mate van samenwerking	78

1. Inleiding

In het volgende hoofdstuk zal de onderzoeksopzet uitgelegd worden. Ten eerste zal de aanleiding voor het onderzoek beschreven worden waarna de doelstelling en de vraagstelling worden geformuleerd. Vervolgens zullen de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek besproken worden, waarna een leeswijzer volgt waarin wordt aangegeven wat in welk hoofdstuk te vinden zal zijn.

1.1 Aanleiding

Het Sewoon District in de wijk Eulji-ro is een opvallend gebied in Seoul. Tussen de moderne hoogbouw van de rest van de stad ligt een op het eerste oog rommelige wijk. De huizen en winkels zitten in oude panden van vaak niet meer dan één verdieping en verkeren in niet al te beste staat. Het district is opgedeeld in acht blokken die worden gescheiden door een aantal belangrijke verkeersaders van het centrum van de stad. Binnen in de blokken zijn de straten smal en vaak niet toegankelijk voor autoverkeer. De straten volgen geen logisch patroon wat oriënteren in de wijk lastig maakt. Dolend door de straten ben je nooit alleen. Overal in de wijk is bedrijvigheid. De straten worden door veel kleine ondernemingen gebruikt als werkplaats, winkeliers stallen hun waren uit voor de deur en tuktuks en scooters rijden af en aan met nieuwe materialen en producten. Alles wat je nodig hebt kan je vinden bij de kleine winkels en werkplaatsen, vaak éénmanszaken die al jaren lang gevestigd zitten in het gebied. De ondernemers zijn erg afhankelijk van elkaar doordat iedere werkplaats of bedrijf zich op een ander product of dienst richt. Samen vormen ze een productielijn waarin ze allemaal fungeren als onmisbare schakels. Er wordt vaak grappend gezegd dat alle materialen en benodigdheden voor het maken van een tank hier in de wijk gevonden kunnen worden (K. Kresse, persoonlijke communicatie, 11 april 2019).

In Seoul staat de wijk vooral bekend om de Sewoon Sangga, of de Sewoon Shopping Mall. Deze naam wordt vaak gebruikt voor de zeven gebouwen die met een lengte van bijna een kilometer van noord naar zuid door het gebied lopen. Bij de opening in de jaren '60 was het complex zijn tijd ver vooruit. Het was het eerste gebouw in Zuid-Korea waarin zowel huizen als winkels gevestigd waren. Ook worden de voetgangers en auto's van elkaar gescheiden door een voetgangersdek waaraan de winkels gevestigd zijn. Lang stond de Sewoon Sangga bekend als de plek met de meest luxe appartementen van de stad. Ook werd het gezien als de Mekka voor elektronische apparaten en geluidsinstallaties (Seoul Institute, 2018). Tegenwoordig is het complex gedateerd. Op veel plekken in de stad zijn nieuwe winkelcentrums en appartementencomplexen verrezen die de Sewoon Sangga aan alle kanten hebben ingehaald. En net zoals in de omliggende blokken zijn bewoners

weggetrokken naar andere plekken in de stad (K. Kresse, persoonlijke communicatie, 11 april 2019). Jarenlang heeft de Seoul Metropolitan Government (SMG) de plannen gehad om de Sangga's en de omliggende blokken te slopen en opnieuw te ontwikkelen. Door de ligging van het Sewoon District tussen het Jongmyo-heiligdom en het Namsan Park, twee groene en toeristische attracties, ontstond het idee om deze twee plekken met elkaar te verbinden door middel van een groene corridor. Er ontstond veel commotie over dit plan. Inwoners van het district waren het er niet mee eens, en vreesden voor hun faillissement wanneer ze zouden moeten verplaatsen. Door de grote afhankelijkheid van elkaar hebben ze elkaar nodig om hun producten en diensten te kunnen leveren. De zakelijke netwerken die de ondernemers in het district hebben opgebouwd dreigden ze door de plannen voor herontwikkeling kwijt te raken (Seoul Institute, 2018).

Uiteindelijk zijn de plannen niet doorgegaan en heeft de SMG ingezet op de herontwikkeling en vernieuwing van de Sewoon Sangga. Uitgangspunt hierbij was het behouden van de huidige constructies van de complexen en het gebied aantrekkelijker maken voor voetgangers, zodat het Jongmyo-heiligdom en het Namsan Park toch een betere verbinding krijgen met elkaar. Onder het motto van *Makers City* werden creatievelingen uit de stad verleid om in de Sangga's te trekken en daar hun atelier te vestigen. Om ze daartoe te zetten werd het voetgangersdek op de eerste verdieping voorzien van toiletten, liften en roltrappen. Het werd een succes. Met name het noordelijkste gebouw van het complex kreeg een grote opknapbeurt met een vrij-toegankelijk dakterras en een nieuw plein ervoor (Seoul Institute, 2018). De herontwikkelingen en de creatieve sector die zich steeds meer is gaan vestigen in het gebied hebben gezorgd voor meer economische activiteit in het gebied. Met name de Sangga's en de winkels en bedrijven aan de randen van de blokken profiteren hiervan. Binnen in de blokken is er weinig veranderd. De ondernemers daar zitten nog steeds gevestigd in kleine panden met soms geen sanitaire voorziening of toegang tot water. Informele veranderingen worden door de ondernemers zelf gemaakt, zoals het illegaal uitbouwen van hun pand of het in beslag nemen van straten en voetpaden. Het rommelige karakter van het district blijft daardoor bestaan (K. Kresse, persoonlijke communicatie, 11 april 2019).

Hoewel de SMG 'vernieuwing met als uitgangspunt het behoud' als ontwikkelstrategie voor het gebied ziet, is het niet ondenkbaar dat er in de toekomst (delen van) blokken gesloopt worden en plaats moeten maken voor nieuwbouw. Maar dit zijn tijdrovende procedures en de weerstand vanuit de blokken is nog steeds enorm. De kans dat de blokken in de komende jaren tegen de grond gaan is dan ook klein. Tot die tijd is het van belang dat de ondernemers zelf aan de slag gaan om het district te verbeteren zodat ze genoeg blijven verdienen om hun bedrijf te kunnen behouden. Een

manier voor particuliere partijen om dat te doen is door middel van organische gebiedsontwikkeling. Dit is een vaak kleinschalige manier van herontwikkeling waarbij een grote rol is weggelegd voor de particulier, omdat zij zelf hun plannen ontwikkelen en financieren (Buitelaar, Kooiman & Robbe, 2012a). Een voordeel van deze soort van gebiedsontwikkeling is de geleidelijke manier van ontwikkeling. Er wordt vaak niet naar een bepaald eindbeeld toegewerkt, maar gaandeweg worden nieuwe ontwikkelingen bedacht en uitgevoerd. Dit maakt het eenvoudig en goedkoper voor de betrokken partijen. Om voor meer budget te zorgen wordt er bij organische gebiedsontwikkeling vaak samengewerkt tussen meerdere partijen. Samen is er meer kennis en financiële kracht om ontwikkelingen van de grond te laten komen, en om bijvoorbeeld een straat of wijk te verbeteren. Het nadeel van dit soort informele samenwerkingen is echter dat er geen duidelijke richtlijnen zijn waaraan gehouden moet worden. Daarnaast is het niet verplicht om deel te nemen aan deze ontwikkelingen. Dit kan ervoor zorgen dat sommige partijen ervoor kiezen om geen geld en tijd te investeren in nieuwe ontwikkelingen, terwijl anderen dat wel doen. Hier kan het zogenaamde meelift-probleem ontstaan. Meelifters hebben baat bij de inspanningen van anderen, door zelf niks te doen maar door wel te profiteren van de herontwikkelingen (Olson, 1965). Dit kan tot vervelende situaties leiden en uiteindelijk de organische gebiedsontwikkeling niet tot een succes te maken.

1.2 Doelstelling

Uit de aanleiding blijkt dat organische gebiedsontwikkeling verschillende voordelen heeft en het daardoor een geschikte manier van gebiedsontwikkeling is. Mede door het duurzame karakter en het relatief lage kostenplaatje is het een ideale manier om gebieden op deze manier te ontwikkelen. Maar om organische gebiedsontwikkeling tot een succes te maken zijn er verschillende zaken nodig die goed moeten werken. Ten eerste moet de overheid of gemeente ruimte bieden voor zelforganisatie en daarin een faciliterende rol spelen. Ten tweede moeten de particuliere partijen zich zo organiseren dat de gemeenschappelijke goederen door de juiste mensen en evenredig gebruikt worden. Maar misschien wel het belangrijkste punt is de particuliere partijen zelf. Zij moeten op een bepaalde manier verleid en gemotiveerd worden om mee te helpen aan deze organische gebiedsontwikkeling. Een belangrijk onderdeel daarvan is het vertrouwen dat ze in elkaar hebben en of er dus een bepaalde mate van sociale cohesie in de wijk is, om zo meeliftgedrag te voorkomen.

Het doel van dit onderzoek is om een inzicht te krijgen in wat de invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking is. Op deze manier kan er vooraf worden nagegaan waar organische gebiedsontwikkeling een succes kan zijn, en waar het misschien een kleinere kans van slagen heeft.

Dit zal gedaan worden aan de hand van literatuur over sociale cohesie, de ontwerpprincipes voor zelforganisatie van Ostrom en Mancur Olsons theorie van collectieve actie. Deze theorieën zullen de basis vormen voor het veldwerk en onderzoek. Het zal een praktijkgericht onderzoek zijn waarbij aan de hand van een actuele casus in Seoul zal worden onderzocht in welke mate sociale cohesie een effect heeft op de mate van samenwerking en meeliftgedrag. Met de resultaten van het onderzoek kan de bestaande kennis op dit gebied worden uitgebreid.

1.3 Vraagstelling

Om de eerder geformuleerde doelstelling van dit onderzoek te bereiken moeten er duidelijke onderzoeksvragen worden opgesteld. Uit de vraagstelling moet duidelijk naar voren komen welke informatie verzameld moet worden en welke conclusies daaruit getrokken kunnen worden. De hoofd- en deelvragen zullen leidraad vormen voor het onderzoek.

Hoofdvraag:

In welke mate is (een gebrek aan) sociale cohesie van invloed op meeliftgedrag in de organische gebiedsontwikkeling, en in hoeverre beïnvloeden de ontwerpprincipes voor zelforganisatie dit gedrag?

Deelvraag 1:

Wat is organische gebiedsontwikkeling?

- Wat zijn de verschillen tussen integrale- en organische gebiedsontwikkeling?
- Hoe verschilt de Zuid-Koreaanse opvatting van organische gebiedsontwikkeling van de Nederlandse?

Deelvraag 2:

Hoe kunnen de ontwerpprincipes voor zelforganisatie van Ostrom worden vertaald naar de gebiedsontwikkeling?

Deelvraag 3:

Wat is het belang van sociale cohesie bij zelforganisatie?

- Wat zijn indicatoren voor sociale cohesie?

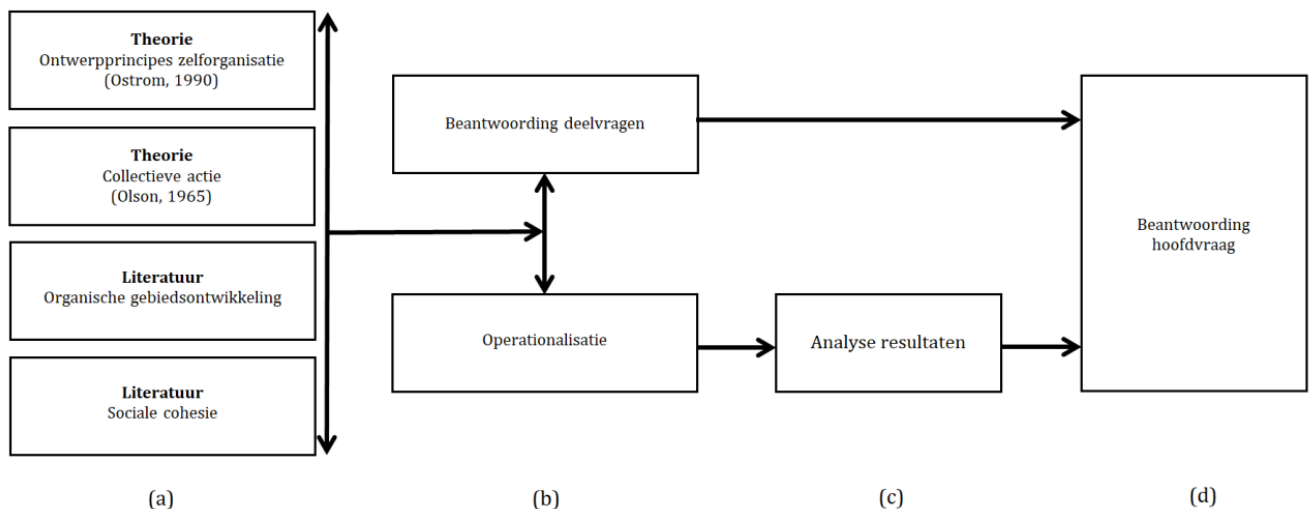
Deelvraag 3:

Hoe verklaart Olson de moeilijkheid bij organische gebiedsontwikkeling?

- Wat is het dilemma van collectieve actie?
- Hoe kan dit dilemma opgelost worden?

1.4 Onderzoeksmodel

Om de opbouw van het onderzoek te verduidelijken is het volgende onderzoeksmodel opgesteld (zie figuur 1). Aan de hand van een aantal te nemen stappen is te zien hoe het onderzoek zal verlopen en hoe het antwoord op de hoofdvraag geformuleerd zal worden. Het model wordt van links naar rechts gelezen. Ten eerste (a) zal er een uitgebreide literatuurstudie worden gedaan naar de theorieën van collectieve actie van Olson en zelforganisatie van Ostrom. Dit in aanvulling met literatuur over organische gebiedsontwikkeling en sociale cohesie zal de basis vormen voor het onderzoek. Daaruit kunnen de opgestelde deelvragen worden beantwoord. Daarnaast kunnen de belangrijkste concepten geoperationaliseerd worden (b). Vervolgens (c) kan het onderzoek in Seoul starten waar de geoperationaliseerde concepten getoetst en gemeten kunnen worden aan de hand van een enquête. Een analyse van de onderzoeksresultaten moet er ten slotte voor zorgen dat de hoofdvraag beantwoord kan worden (d).

Figuur 1: Het onderzoeksmodel, een schematische weergave van het proces.

1.5 Relevantie van het onderzoek

1.5.1 Maatschappelijke relevantie

Organische gebiedsontwikkeling is een interessante optie voor de ontwikkeling van stedelijke gebieden. Door de geleidelijke ontwikkeling op meestal kleine schaal is het een goedkoper alternatief voor integrale gebiedsontwikkeling, waarbij een vooraf bedacht plan uitgevoerd wordt. Integrale gebiedsontwikkeling neemt grotere risico's mee voor gemeentes en projectontwikkelaars.

Zeker in kleine gebieden waarvoor tijdelijk nieuwe functies worden gezocht is organische gebiedsontwikkeling een uitkomst. Particuliere partijen zorgen voor de ontwikkeling van het gebied en overheden spelen enkel een faciliterende rol en bieden particulieren de ruimte om hun plannen te realiseren. Deze manier van gebiedsontwikkeling komt de laatste jaren steeds vaker voor in Nederland, zoals bijvoorbeeld in Tilburg waar ze bezig zijn aan 'het grootste burgerinitiatief van Nederland'. Een voormalig rangeerterrein midden in de stad wordt omgebouwd tot een groot stadspark. De initiatiefnemers zijn de burgers, die naast voor de invulling van het park ook voor een groot deel voor de financiering zorgen (De Graaf, 2019). Doordat organische gebiedsontwikkeling steeds vaker voorkomt, is het van belang dat het goed uitgevoerd wordt. De grote vrijheid die particuliere partijen hebben bij het ontwikkelen of verbeteren van een gebied kan ook een nadeel hebben. Particuliere partijen kunnen minder terugvallen op externe autoriteiten waardoor ze zelf informele regels dienen op te stellen. Zonder deze regels kan deze vorm van gebiedsontwikkeling dreigen te mislukken. Met name het probleem van collectieve actie, waarbij mensen meeliftgedrag vertonen kan ervoor zorgen dat uiteindelijk niks gerealiseerd wordt. Om dit te voorkomen en om er zo dus voor te zorgen dat organische gebiedsontwikkeling een succes kan worden is er meer onderzoek nodig naar de manier hoe dit probleem kan worden voorkomen.

1.5.2 Wetenschappelijke relevantie

Ook op wetenschappelijk gebied is het onderzoek relevant. Er zijn in de afgelopen jaren veel onderzoeken gedaan naar het nut en effect van organische gebiedsontwikkeling, maar er is bij die onderzoeken niet of nauwelijks rekening gehouden met de voorwaarden waaraan moet worden voldaan om mensen te activeren. Dit onderzoek tracht verschillende theorieën als de *tragedy of the commons* van Hardin, de ontwerpprincipes van Ostrom, het probleem van collectieve actie van Olson en literatuur over sociale cohesie samen te brengen. Het op deze manier samenbrengen van deze reeds verschenen literatuur is nog niet eerder gedaan waardoor een nieuwe kant van organische gebiedsontwikkeling kan worden belicht.

Daarnaast is het een relevant onderzoek aangezien het Sewoon District in Seoul een gebied is waar met name kleine ondernemingen en winkels gevestigd zijn. In de literatuur is er nog weinig onderzoek gedaan naar sociale cohesie in dit soort gebieden. Die sociale cohesie is op zijn beurt weer van belang om de organische gebiedsontwikkeling te doen slagen. De onderzoeksresultaten kunnen een beeld geven hoe men in dit soort wijken samenwerkt en hoe de onderlinge verhoudingen zijn. Met de informatie van welke condities er nodig zijn om organische gebiedsontwikkeling te laten slagen met zo min mogelijk meeliftgedrag, kan geleerd worden hoe in Nederland, of elders in de wereld, organische gebiedsontwikkeling toegepast kan worden. Wijken en

buurten kunnen zo gemakkelijker *bottom-up* ontwikkeld worden, doordat er een beter beeld is welke factoren van belang zijn.

1.6 Leeswijzer

Het onderzoek bestaat uit meerdere hoofdstukken. In hoofdstuk 1 is de aanleiding voor het onderzoek beschreven en zijn de daarop volgende onderzoeksvragen geïntroduceerd. Ook is zowel de maatschappelijke als de wetenschappelijke relevantie van het onderzoek aan bod gekomen. In hoofdstuk 2 worden de theoretische concepten uit de literatuur besproken en aan elkaar gekoppeld. Vervolgens wordt aan de hand van het conceptueel model aangetoond wat de onderlinge relaties zijn tussen de belangrijkste concepten in dit onderzoek. Vervolgens wordt in het derde hoofdstuk de methodologie van het onderzoek besproken. Hier staan de onderzoeksstrategie, het onderzoeksmateriaal, de operationalisatie en de analysemethoden centraal. In hoofdstuk 4 zullen vervolgens de resultaten van het onderzoek worden gepresenteerd, waarna in hoofdstuk 5 antwoord zal worden gegeven op de hoofdvraag. Ook zal er een aanbeveling voor vervolgonderzoek worden gegeven en zal er kritisch gereflecteerd worden op het proces.

2. Theorie

In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste theorieën en benaderingswijzen uitgelegd worden die in dit onderzoek van belang zijn. De onderlinge relaties worden beschreven en uiteindelijk in een schematisch overzicht weergegeven: het conceptueel model.

2.1 Theoretisch kader

2.1.1 Organische- en integrale gebiedsontwikkeling

Organische gebiedsontwikkeling is een kleinschalige manier van (her)ontwikkeling waarbij de eindgebruiker in zowel het plan- als het uitwerkingsproces een centrale rol speelt (Buitelaar, Kooiman & Robbe, 2012a). Je kan deze vorm van gebiedsontwikkeling zien als 'een optelsom van relatief kleinschalige ontwikkelingen met een open-eindeproces zonder blauwdruk, waarbij ontwikkeling en beheer door elkaar lopen (Buitelaar, Feenstra, Galle, Lekkerkerker, Sorel & Tennekes, 2012b, p.8). De eindgebruiker krijgt als het ware de kans om mee te helpen bij de (her)ontwikkeling van stedelijk of landelijk gebied. Doordat van te voren het wat, waar en wanneer niet vastgesteld worden, is er veel ruimte voor de creativiteit van de eindgebruiker. Er wordt dan ook wel gesproken over de 'spontane stad' (Urhahn Urban Design, 2010). Maar om het goed te kunnen reguleren dient de gemeente kaders te stellen waarbinnen bepaalde ontwikkelingen mogen plaatsvinden. Daarnaast is het de taak van de gemeente om private en particuliere partijen uit te nodigen om deel te nemen en te investeren in het gebied (Buitelaar et al., 2012b, p.8).

Bij organische gebiedsontwikkeling heeft de gemeente dus een faciliterende rol. Dat wil niet zeggen dat ze zelf niks hoeven te doen. Volgens Soeterbroek (2016) en Ten Have (2016) komt dat echter nog regelmatig voor. Naar hun mening verwarren bestuurders organische gebiedsontwikkeling nog wel eens met visieloos en regelloos wachten op de markt.

Volgens Bukman en Witsen (2013) zit er echter nog een belangrijk verschil tussen de wijze waarop particuliere projecten worden ontwikkeld in een stedenbouwkundige structuur en met op welke manier die stedenbouwkundige structuur zelf tot stand komt. Wanneer de gemeente door een te grote inmeng in het proces een stempel drukt op het te ontwikkelen gebied heeft het volgens Bukman en Witsen niks meer te maken met organische gebiedsontwikkeling. Er is verder geen duidelijke grens tot welke mate er sprake is van organische gebiedsontwikkeling, wat het lastig maakt om dit precies te definiëren.

Organische gebiedsontwikkeling kan gezien worden als de tegenpool van integrale gebiedsontwikkeling. Bij integrale gebiedsontwikkeling is er vaak sprake van een grootschaligere aanpak dat meer wordt aangestuurd van bovenaf. Het project wordt in één keer uitgevoerd waarbij het eindresultaat vooraf bepaald wordt (Buitelaar et al., 2012a). Integrale gebiedsontwikkeling wordt ook wel *blauwdruk* planning genoemd, aangezien van te voren een gedetailleerd plan wordt opgesteld waarbij binnen een bepaald gebied verschillende soorten grondgebruik functies worden ontwikkeld. Deze hangen vaak met elkaar samen waardoor één groot samenhangend gebied ontstaat (Weterings, Dammers, Breedijk, Boschman & Wijngaarden, 2009, p.11). Tabel 1 geeft een duidelijk overzicht van de verschillen tussen integrale- en organische gebiedsontwikkeling.

	Integrale gebiedsontwikkeling	Organische (her)ontwikkeling in Nederland	Organische (her)ontwikkeling in Zuid-Korea
Ruimtelijke neerslag	In één keer	Geleidelijk	Geleidelijk, per kavel verschillend
Schaal	Grootschalig	Kleinschalig	Kleinschalig
Proces	Projectmatig	Open einde	Open einde
Plan	Eindbeeld	Strategisch	Strategisch
Type ontwikkelaar	Grote professionele ontwikkelaars	Kleine aannemers/ ontwikkelaars en particulieren	Iedereen
Rol gemeente	Actief en risicodragend	Faciliterend	Assisteren van initiatiefnemers
Ontwikkeling en beheer	Volgordelijk	Door elkaar	Door elkaar

Tabel 1: Organische gebiedsontwikkeling ten opzichte van integrale gebiedsontwikkeling. Bron: Buitelaar et al. (2012b).

Daarnaast is in de laatste kolom te zien hoe de organische gebiedsontwikkeling in Zuid-Korea georganiseerd is. Het komt in grote lijnen overeen met de in Nederland bekende manier van organische gebiedsontwikkeling. Echter het grootste verschil met Zuid-Korea is dat deze vorm van gebiedsontwikkeling daar erg vanzelfsprekend is. De ruimtelijke ordening wordt daar gekenmerkt door een beperkte set van sturende regels die heel veel ruimte bieden aan zowel professionele ontwikkelaars als kleine aannemers en particulieren om bepaalde stedelijke ontwikkelingen te realiseren. Door de verschillende initiatieven ontstaat er veel dynamiek in het straatbeeld waardoor steden die op deze manier georganiseerd worden ook wel *Cities of Flux* (steden van beweging) worden genoemd (Buiter & Verschoor, 2014, p.182). Voor de gemeente is dus een belangrijke rol

weggelegd die een assisterende functie heeft. Er zijn grofweg twee belangrijke besturingsinstrumenten die de leidraad vormen voor initiatiefnemers om te ontwikkelen. In de eerste plaats zijn dat regels voor de bebouingsdichtheid van de kavels, die aan bepaalde voorwaarden moeten voldoen. Er moet bijvoorbeeld rekening worden gehouden met de maximale FSI (Floor Space Index) en bezonning van de kavels. Daarnaast worden er beperkingen opgelegd door de gemeente op het gebied van functiemenging, om ervoor te zorgen dat er een geschikte verhouding ontstaat tussen verschillende functies van kavels. Wanneer aan deze regels wordt voldaan zijn de ondernemers haast vrij om het stukje grond naar eigen inzicht in te richten (Buiten & Verschoor, 2014, p.184).

2.1.2 Organische gebiedsontwikkeling door de jaren heen

Organische gebiedsontwikkeling is geen nieuw fenomeen. De eerste nederzettingen en dorpen zijn ook ooit ontstaan door het initiatief van de burger. Mensen vestigden zich op strategische plekken zoals langs de oevers van rivieren of de randen van een bos. De inrichting van het landschap en van de dorpen en steden werden bepaald door toeval en daar kwamen geen blauwdrukken of ontwerpen aan te pas (Maak Oosterwold, z.d.).

Tot het einde van de negentiende eeuw werd deze manier van stadsplanning nog veelvuldig in Nederland gebruikt. Zo zijn de binnensteden en uitbreidingswijken die in de tweede helft van de negentiende eeuw gebouwd werden min of meer organisch tot stand gekomen. De gemeente zorgde voor goede infrastructuur en openbare ruimte waarna particulieren de ruimte kregen voor de verdere invullingen van het gebied (Buitelaar et al., 2012b, p.5). Abrahamse (2010) is het daar echter niet mee eens. Hij beschrijft in zijn proefschrift dat dat zeker niet altijd zo het geval was. Met name de grachtengordel en andere uitbreidingswijken in Amsterdam zijn volgens hem niet op een organische manier ontstaan. Door het stadsbestuur werd op grote schaal stukken land aangekocht, onteigend en de bestaande bebouwing gesloopt. Dit is dan ook de reden dat volgens Abrahamse dit niks te maken heeft met organische gebiedsontwikkeling. Ook hier is er dus weer een discrepantie over de te hanteren definitie van organische gebiedsontwikkeling.

Later werd deze vorm van gebiedsontwikkeling steeds minder gebruikelijk. Politici, planologen en ontwikkelaars gingen bepalen hoe en waar de burgers moesten wonen (Maak Oosterwold, z.d.). Maar aan het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw keerden meerdere actiegroepen zich tegen het steeds grootschaligere en eenzijdige karakter van de stedenbouw van die tijd (Vermeijden, 1997). Ze vonden dat steden meer moesten gaan focussen op onder andere kleinschaligheid, functiemenging en medezeggenschap. Daarnaast werd behoud van natuur en cultureel erfgoed

steeds belangrijker geacht. 'Bouwen voor de buurt' werd het motto waarmee buurtbewoners uit verschillende vakgebieden samen aan de slag gingen om hun wijk aan te pakken (Hospers, van Melik & Ernste, 2015, p.80). Deze samenwerking brachten verschillende ontwikkelingen in steden mee, zoals nieuwe woningen en buurtvoorzieningen in alle soorten en maten.

De laatste jaren wordt organische gebiedsontwikkeling vaak gezien als 'crisishype'. Doordat bij organische gebiedsontwikkeling de risico's bij de gemeenten liggen en grootschalige projecten veel geld kosten om in één keer te realiseren, zien mensen het als 'een middel om de gebiedsontwikkeling door de crisis heen te helpen' (Peek & Van Remmen, 2012, p.17). Ten Have (2016) betoogt daarom ook dat nu de crisis voorbij is, organische gebiedsontwikkeling weer moet verdwijnen. Volgens hem zijn duidelijke visies, kaders en initiatief nodig om snel verder te kunnen komen. Buitelaar et al. (2012b) zien het echter anders, en stellen dat elk project om een andere aanpak vraagt. Sommige projecten zijn gebaad bij duidelijke kaders van de gemeente en dienen als één groot geheel samen ontwikkeld te worden. Maar er zijn zeker ook projecten die minder urgentie hebben en die op een organische manier tot stand kunnen komen.

2.1.3 Voordelen organische gebiedsontwikkeling

Door velen wordt organische gebiedsontwikkeling gezien als een goed alternatief voor integrale gebiedsontwikkeling. Het heeft een aantal voordelen waardoor deze manier van gebiedsontwikkeling voor gemeenten een interessante optie kan zijn. Jonkman (2012) noemt in een artikel een aantal redenen om de eindgebruiker bij het ontwikkelproces te betrekken. De eerste beschrijft hij als een ideologische reden, 'een centrale rol voor de eindgebruiker dient om de consument te wapenen tegen de gevestigde orde van projectontwikkelaars en woningcorporaties'. Ten tweede zegt Jonkman dat de betrokkenheid van de eindgebruiker zorgt voor een hogere kwaliteit van de leefomgeving. Door de inbreng van verschillende bewoners en partijen ontstaat er een divers en interessant straatbeeld. Dat zorgt ervoor dat de kwaliteit van de buurt hoger zal zijn (Jacobs, 1961). Deze diversiteit in de stad is ook volgens Beunderman & Urhahn (2009) erg belangrijk. Zij zeggen dat organische gebiedsontwikkeling een inbreuk is op de voorspelbare patronen en esthetiek van de stad. Doordat mensen zelf aan de slag gaan creëren ze meer binding met de stad.

Ook wordt in de literatuur vaak gewezen op het duurzame karakter van organische gebiedsontwikkeling. Doordat er nog geen eindbeeld is bepaald, en de ontwikkelingen zich op kleine schaal opvolgen is het gemakkelijker om op deze manier van koers te wijzigen (Jonkman, 2012). Soeterbroek (2016) beschrijft het als volgende: 'de factor tijd is een vriend doordat je soepel op

veranderingen in de wereld in kan spelen'. Plannen worden gaandeweg gemaakt en afgesteld op wat op dat moment nodig is. Dat kan natuurlijk ook als nadeel werken wanneer het ontwikkelproces telkens pas in gang wordt gezet wanneer het nodig is. De mogelijkheid bestaat dat je dan telkens achter de feiten aanloopt. Keerzijde is dan weer wel dat dit vaak kleine ontwikkelingen betreft die relatief snel gerealiseerd kunnen worden.

Daarnaast worden er 'niet onnodig veel miljoenen verspild aan onderzoeks- en plankosten, tegenvallers en aan bouwfraudes' (Soeterbroek, 2016). Volgens Buitelaar et al. (2012b) zijn de financiële risico's bij organische gebiedsontwikkeling vele malen kleiner dan bij een integrale aanpak. 'Organische gebiedsontwikkeling biedt meer mogelijkheden om om te gaan met de onzekerheid ten aanzien van de vraag naar woningen en vastgoed'. Daarnaast is het hele ontwikkelsysteem van een organische gebiedsontwikkeling veel minder complex dan bij integrale gebiedsontwikkeling. Er zijn minder belanghebbende partijen en de bedragen die bij de projecten gemoeid zijn, zijn aanzienlijk lager. Buitelaar et al. (2012b) noemt deze vorm van gebiedsontwikkeling dan ook een *loosely coupled system*. De verschillende componenten in het systeem zijn niet op dermate manier aan elkaar verbonden dat een kleine verandering, of koerswijziging het systeem in de war zal schoppen. Er zal zelfs een grotere mate van adaptiviteit ontstaan bij de actoren wanneer het systeem op deze manier in elkaar zit. Of zoals Weick het stelt: 'If all elements in a large system are loosely coupled to one another, then any one element can adjust to and modify a local unique contingency without affecting the whole system' en 'if there is a breakdown in one portion of a loosely coupled system then this breakdown is sealed off and does not affect the other portions' (Weick, 1976).

Ten slotte haalt Soeterbroek (2016) aan dat door organische gebiedsontwikkeling de gebieden worden ingericht naar het inzicht van particulieren. Zij kunnen voor zichzelf bepalen wat ze belangrijk vinden in hun buurt en stad. Hierdoor worden de visies meer gebaseerd op maatschappelijk relevante vraagstukken in plaats van 'gebiedspotenties'. Op deze manier zullen gebieden persoonlijker worden en als 'identiteitsankers' betekenis geven aan de gebruikers en bewoners ervan (Soeterbroek, 2016).

2.1.4 'Tragedy of the commons'

In 1968 schreef Hardin een artikel waarin hij de *tragedy of the commons* introduceerde. Dit is een fenomeen dat volgens hem ontstaat wanneer schaarse goederen waarvan iedereen gebruik kan maken, ook wel *common pool resources* of *commons* genoemd, overmatig gebruikt worden (Hardin, 1968). Dit probleem kan aan de hand van het volgende voorbeeld makkelijk uitgelegd worden: een

gemeenschappelijke weidegrond wordt bezet door koeien van verschillende boeren. Boer A wil graag meer verdienen en breidt daarom zijn kudde uit met meer koeien. Dit heeft voor hem als positief effect dat hij nu een hogere melkopbrengst heeft doordat hij meer koeien laat grazen. Echter heeft het ook negatieve gevolgen voor het gemeenschappelijke weiland. Doordat er meer koeien grazen, is er per koe minder gras beschikbaar. Dus wanneer alle boeren extra koeien zouden laten grazen op het weiland, zal dat leiden tot overbegrazing en uiteindelijk dus tot een lagere melkopbrengst voor alle boeren. Dit heeft uiteindelijk betrekking op alle boeren rond dat weiland waardoor we hier spreken van collectieve kosten (Hospers et al., 2015, p.65).

Maar ook de stad kan in verschillende opzichten gezien worden als een *common pool resource*. Zoals bijvoorbeeld de beschikbare grond in de binnenstad die bestemd is voor kantoren of woningen. Maar ook de leefbaarheid van de stad kan gezien worden als een *common pool resource*. Wanneer er teveel mensen in de stad gaan wonen, kan dat ten koste gaan van de leefbaarheid van de stad (Hospers et al., 2015, p.66). Dit probleem is zeker bij organische gebiedsontwikkeling van belang aangezien meerdere particuliere partijen zich bemoeien met de ontwikkeling van hetzelfde stuk grond. Zonder enige vorm van bestuur zal de kans groot zijn dat iedereen ongelimiteerd aan de gang kan gaan wat de ruimtelijke kwaliteit van het gebied niet ten goede zal komen. De spontane structuren die ontstaan zullen weinig rekening met elkaar houden waardoor het gebied onder druk komt te staan. Het is dus van essentieel belang dat deze vorm van zelforganisatie in goede banen wordt geleid om deze problemen te voorkomen.

Een manier om de *tragedy of the commons* tegen te gaan werd door Hardin bedacht in de vorm van restricties. Er moeten grenzen gesteld worden aan de vrijheden van individuen. Een voorbeeld hiervan zou kunnen zijn dat individuele grondrechten worden toegekend aan de *commons* (Hospers et al., 2015, p.66). Een tweede manier dat door Hardin (1968) werd geopperd is staatsregulatie. Het gebruik van gemeenschappelijke goederen en diensten zoals in het bovenstaande voorbeeld van het weiland, wordt aan regels gebonden die afdwingbaar zijn door de staat.

2.1.5 Ostroms ontwerpprincipes

Naast de door Hardin (1968) beschreven interventies van privatisering en staatsregulatie bestaat er volgens Ostrom (1990) nog een derde bestuursmodel. Ze beschrijft de mogelijkheid van mensen om samen te werken in een zelforganisatie. Acht door Ostrom ontworpen ontwerpprincipes zouden ervoor moeten zorgen dat mensen zonder de ingreep van een bestuurlijk orgaan zich zelf zouden kunnen organiseren. Belangrijk daarbij is de taak om ervoor te zorgen dat de gemeenschappelijke goederen door de juiste mensen evenredig gebruikt worden. Hierdoor zou overmatig gebruik en

vervuiling moeten worden voorkomen, waardoor er geen sprake is van een *tragedy of the commons* (Parker & Johansson, 2011). Hoewel de theorie oorspronkelijk gebaseerd is op natuurlijke hulpbronnen kunnen de ontwerpprincipes ook worden toegepast op de stad en de totstandkoming van zelforganisatie in de stad. De stad kan namelijk volgens Hospers et al. (2015, p.65) ook gezien worden als een *common pool resource*. Doordat Ostrom in haar theorie niet specifiek de stad voor ogen had, moeten bepaalde ontwerpprincipes herschreven, of op een andere manier geïnterpreteerd worden. Parker en Johansson (2011) herschreven in hun artikel een aantal van de ontwerpprincipes zodat ze toepasbaar werden op het stedelijke gebied. In de volgende tabel is een overzicht te zien van de oorspronkelijke ontwerpprincipes van Ostrom en de herschreven ontwerpprincipes door Parker en Johansson:

Oorspronkelijke ontwerpprincipes Ostrom (1965)	Aanpassingen ontwerpprincipes door Parker & Johansson (2011)
1) Er moeten duidelijke afgebakende grenzen zijn, waarbij partijen die niet gerechtigd zijn tot het gebruik van de hulpbron worden uitgesloten.	Bij stedelijke hulpbronnen is dit principe niet erg van belang. Uitsluiting is om praktische redenen onwaarschijnlijk. Daarnaast spelen niet alleen de toe-eigenaars van het stuk grond een belangrijke rol in het ontwikkelen en beheer ervan.
2) De gebruiksregels moeten worden afgestemd op de lokale condities, behoeften en omstandigheden.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd.
3) Betrokkenen moeten de kans hebben om te kunnen participeren in de besluitvorming doormiddel van collectieve keuze mechanismen.	Bij dit ontwerpprincipe moet worden meegenomen dat het erg lastig is om duidelijk af te bakenen wie de betrokken partijen zijn.
4) Het toezicht op de toepassing van de opgestelde regels dient toetsbaar te zijn voor de betrokken actoren.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd, maar het is naar waarschijnlijkheid moeilijker om deze opgestelde regels in de ontwikkeling van het stedelijk gebied te toetsen voor alle betrokken actoren.
5) Wanneer opgestelde regels overtreden worden, moeten er sancties ingezet worden naar gelang de ernst van de overtreding.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd.
6) Er moet een conflictreguleringsmechanisme aanwezig zijn.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd.
7) Externe partijen of externe autoriteiten mogen niet het recht tot zelforganisatie in de weg staan.	Bij stedelijke ontwikkeling is een actievere overheid gewenst, waardoor het noodzakelijk is dat overheden of andere autoriteiten zich bemoeien met het proces.

8) Wanneer het gemeenschappelijke goed deel uitmaakt van een groter systeem dienen bestuurlijke activiteiten georganiseerd te worden op een zo laag mogelijk niveau.

Dit ontwerpprincipie blijft ongewijzigd.

Tabel 2: De oorspronkelijke (Ostrom, 1965) en herschreven (Parker & Johansson, 2011) ontwerpprincipes voor zelforganisatie

Daarnaast voegden Parker en Johansson een extra ontwerpprincipie toe:

Toe-eigenaars moeten voldoende kennis hebben over de waarde van het gemeenschappelijke goed.

Volgens Parker en Johansson is dit geen probleem bij klassieke *common pool resources* maar wel bij gemeenschappelijke goederen in stedelijke context (Parker & Johansson, 2011).

2.1.6 Sociale cohesie

Wanneer er onderzoek wordt gedaan naar het gedrag van mensen in bepaalde wijken speelt daar vaak de sociale cohesie een belangrijke rol in. Sociale cohesie is kort gezegd de mate waarin mensen sociale verbanden met elkaar hebben (De Kam & Needham, 2003). Of zoals Dekker en Bolt (2005, p.2448) schreven: 'sociale cohesie is de lijm dat de leden van een sociaal systeem (een familie, een organisatie, een buurt, een gehele samenleving etc.) bij elkaar houdt'. In de literatuur worden veel dingen genoemd die een positief of negatief effect kunnen hebben op de sociale cohesie van een gebied. Bijvoorbeeld zou volgens Dekker en Bolt (2005) een grote mate van verschillende afkomsten en nationaliteiten in stedelijke gebieden voor minder en slechtere onderlinge verbanden zorgen, waardoor in die wijken minder sociale cohesie is. In wijken waar inwoners meer dezelfde nationaliteiten hebben zal dan juist weer meer cohesie zijn doordat de bewoners gemakkelijker met elkaar in contact komen. Maar ook vertrouwen is een belangrijk onderdeel van sociale cohesie. Wanneer er weinig onderling vertrouwen is tussen mensen is er vanzelfsprekend ook minder cohesie in dat gebied. Vertrouwen is vervolgens weer een essentieel onderdeel bij het ontwikkelen van een sociaal systeem waar mensen samenwerken en participeren bij het verbeteren van de omgeving (Tolsma & van der Meer, 2018).

Glas en Mulder (2018) onderscheiden vier dimensies van sociale cohesie:

- *Mate van institutionalisering van sociale verbindingen.* Hiermee wordt het onderscheid tussen formele en informele cohesie bedoeld. Formele cohesie gaat over de maatschappelijke activiteiten die burgers kunnen doen bij verenigingen en organisaties. Met informele cohesie bedoeld men de verhoudingen in de buurt en de activiteiten die burgers

vrijwillig ondernemen in belang van de buurt. Actief bezig zijn in een vereniging en goede verhoudingen in de buurt zijn goede graadmeters voor sociale cohesie.

- *Verbondenheid in houding en gedrag.* Verbondenheid kan gemeten worden door zowel de houding als het gedrag van burgers te onderzoeken. Dat kan bijvoorbeeld door te kijken naar affectie, afkeer, vertrouwen of angst, maar ook door te kijken naar op welke manier mensen samenwerken en in welke mate dat voorkomt.
- *De groep(en) waarmee mensen zijn verbonden.* Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen de *in-group* (waartoe een persoon zelf behoort), de *out-group* (mensen met een andere achtergrond) en de bevolking in het algemeen. Er is hier sprake van een sterke sociale cohesie wanneer mensen zich niet enkel richten op de eigen groep maar zich ook openstellen voor mensen uit andere groepen.
- *De geografische reikwijdte van sociale bindingen.* De sociale verbanden van mensen zijn vaak verbonden met een geografisch af te bakenen gebied. Denk hierbij aan straten, wijken, steden of landen. Op al deze verschillende schaalniveaus zijn er sterkere en zwakkere cohesieve relaties te vinden.

De onderlinge verbondenheid tussen de mensen uit een bepaald systeem, in stedelijke context vaak gericht op wijken of buurten, kan verklaren hoe mensen zich in een bepaalde omgeving voelen en hoe ze daarom op bepaalde dingen zullen reageren. Zo ook op het gebied van zelforganisatie. Over het algemeen geldt dat naarmate er veel cohesie is in een bepaalde buurt, dat dat een positief effect heeft op de participatie van de bewoners bij vrijwillige buurt gerelateerde activiteiten, bijvoorbeeld om de buurt te verbeteren (Huygen & de Meere, 2008). Wanneer er in een wijk of buurt geen grote mate van sociale cohesie is, is de kans klein dat er ook weinig projecten en initiatieven van de grond komen. Een belangrijke oorzaak daarvan is het onderlinge vertrouwen. Vertrouwen is één van de indicatoren van sociale cohesie die hier een belangrijke rol speelt (Tolsma & van der Meer, 2018). Het investeren van geld en tijd in de buurt is vaak op deze schaal pas waardevol wanneer meerdere mensen helpen en samen aan de slag gaan. Hiervoor is het uiteraard wel van belang dat er een bepaalde mate van vertrouwen heerst tussen de buurtbewoners.

Sociale cohesie is een moeilijk te kwantificeren begrip. Het bestaat uit verschillende onderdelen of indicatoren die samen iets zeggen over de mate van sociale cohesie in een gebied. Verschillende onderzoeken hebben indicatoren opgesteld om zo een inzicht te krijgen in sociale cohesie. Berman en Philips (2004, p.28) beschrijven in hun artikel de volgende indicatoren:

- Vertrouwen: zoals al eerder vermeld is vertrouwen een belangrijke factor bij sociale cohesie. Het gaat hierbij zowel om vertrouwen in instituties als de politiek, de politie, de media en banken als in vertrouwen op persoonlijk vlak.
- Normen en waarden: deze indicator is minder duidelijk afgebakend als de vorige. Het gaat hierbij om de manier hoe mensen met elkaar omgaan. Stimuleren ze elkaar tot het doen van het goede? Doen ze vrijwillig klusjes voor elkaar? Maar ook op institutioneel gebied: hoe zijn de mensenrechten daar? Is er sprake van corruptie in het gebied?
- Netwerken: de onderlinge verbanden tussen de mensen. Dit kunnen de verbanden zijn tussen bewoners, tussen instellingen of organisaties, of tussen bewoners en deze instellingen of organisaties.
- Identiteit: bij identiteit gaat het om het groepsgevoel dat mensen met elkaar hebben, en hoe ze over buitenstaanders denken. Het behoren tot een hechte groep of familie. Maar ook de vooroordelen over buitenlanders, het behandelen van immigranten of vluchtelingen, en het voelen van nationale trots.

Van der Maesen en Walker (2012, p.150) beschreven ook een aantal indicatoren voor het aantonen van sociale cohesie. Deze komen voor een groot deel overeen met de eerder besproken indicatoren van Berman en Philips. Echter voegen Van der Maesen en Walker nog de volgende indicatoren toe: publieke veiligheid, sociale status en intergenerationele solidariteit. Met intergenerationele solidariteit wordt de mate van binding bedoeld die is ontstaan door jaren met elkaar samen te werken of met elkaar te leven. Generatie op generatie neemt deze banden over waardoor door de jaren heen hechte netwerken kunnen ontstaan.

2.1.7 Het dilemma van collectieve actie

Bij het ontwikkelen van een gebied op organische wijze moeten particuliere partijen samenwerken om gezamenlijk tot een resultaat te komen. Aan de hand van Ostroms ontwerpprincipes zou het moeten lukken om het gemeenschappelijke stuk grond niet uit te buiten en op een goede manier te realiseren. Echter is er nog een ander probleem dat in de literatuur wordt beschreven. Namelijk het *collective action problem*, oftewel het dilemma van collectieve actie. Mancur Olson (1965) stelde dat mensen die onafhankelijk van elkaar handelen op een slechter resultaat uitkomen, dan wanneer ze hun handelingen op elkaar zouden afstemmen en coördineren. Dit probleem komt met name voor wanneer een groep mensen hetzelfde doel voor ogen heeft, maar er slechts een aantal mensen nodig zijn om het probleem op te lossen. Uiteindelijk zullen mensen gaan afwachten en ervan uitgaan dat de ander het wel oplost. Dit wordt *free-ridergedrag* of *meeliftgedrag* genoemd. Het zogenaamde *collective action problem* ontstaat dus als mensen onafhankelijk van elkaar handelen en

daardoor op een slechter resultaat uitkomen dan wanneer zij als groep samen een keuze gemaakt zouden hebben (Olson, 1965).

Aan de hand van een voorbeeld kan de theorie van Olson duidelijk uitgelegd worden:

Kim woont sinds kort in een buurt aan de rand van de stad. Hoewel het prima wonen is, is de wijk erg verouderd en niet populair bij de meeste mensen. Kim kan ervoor kiezen om wat geld en tijd te investeren in het verbeteren van de buurt. Echter zullen de effecten hiervan pas echt merkbaar zijn wanneer meerdere buurtgenoten zouden bijdragen. Haar persoonlijke bijdrage is verwaarloosbaar. Wanneer Kim niet zou investeren en bijdragen zal ze daar uiteraard ook geen geld en tijd aan kwijt zijn. Kim prefereert in deze situatie een verbeterde en opgeknapte buurt boven de huidige situatie.

Kim wil graag een verbeterde buurt, maar ze wil zelf zo min mogelijk tijd en geld kwijt zijn. De volgende keuzes kan ze maken, op volgorde van voorkeur van Kim:

1. Het meest ideale geval voor Kim is wanneer de hele buurt zal investeren in een verbeterde buurt en dat Kim vervolgens niets bijdraagt. Ze woont dan in een opgeknapte buurt zonder dat ze er zelf tijd en geld in heeft hoeven steken. Kim is in deze situatie een meelifter, wat later verder uitgelegd zal worden.
2. Als tweede voorkeur heeft Kim het scenario dat iedereen in de buurt bijdraagt aan een betere omgeving, inclusief haarzelf. Ze vindt het belangrijk dat er iets in de wijk gebeurt en ze wil als iedereen helpt zelf ook investeren in de realisatie hiervan.
3. Als derde zou Kim willen dat niemand zou bijdragen aan de ontwikkeling van de buurt. Ze wil namelijk als niemand iets doet, zelf ook niks doen. Ze zou dan in haar eentje geld en tijd investeren terwijl het effect daarvan verwaarloosbaar is.
4. Het slechtste scenario voor Kim is wanneer enkel zij bijdraagt aan de verbetering van de buurt. Ze is nu als enige geld en tijd kwijt terwijl het effect verwaarloosbaar is.

De bovenstaande keuzes van Kim kunnen in een matrix gezet worden om op deze manier de verschillende mogelijkheden overzichtelijk te maken. Er zijn twee spelers in dit spel: Kim en haar buurtgenoten. De keuzes van beide spelers kunnen eenvoudig met elkaar vergeleken worden. De cijfers 1 tot en met 4 in matrix 1 verwijzen naar de vier keuzes die hierboven besproken zijn, waarbij 1 de hoogste en 4 de laagste positie heeft. Op basis van deze informatie kan nu bepaald worden wat voor Kim de meest optimale en dus meest rationele keuze is. Stel Kim's buurtgenoten dragen allemaal bij aan het verbeteren van de buurt, dan vergelijken we de cijfers 2 en 1. 1 is een hogere positie dus in dat geval zou Kim ervoor kiezen om niet bij te dragen. Wanneer de buurtgenoten

ervoor kiezen om niet bij te dragen dan vergelijken we de cijfers 4 en 3 met elkaar. 3 heeft een hogere positie dus ook in deze situatie zal Kim ervoor kiezen om niet bij te dragen. De dominante strategie voor Kim is dus om niet bij te dragen aan de ontwikkelingen in de buurt, ongeacht wat haar buurtgenoten doen.

		Kim's buurtgenoten	
		Bijdragen	Niet bijdragen
Kim	Bijdragen	2	4
	Niet bijdragen	1	3

Matrix 1: Speltheoretische uitwerking van de mogelijke keuzes van Kim

Kim's buurtgenoten zitten in precies dezelfde situatie als Kim en moeten dus ook dezelfde keuze maken. Onafhankelijk van elkaar kiezen zij ook allemaal om niet bij te dragen aan de ontwikkelingen van de buurt (zie matrix 2).

		Kim's buurtgenoten	
		Bijdragen	Niet bijdragen
Kim	Bijdragen	2, 2	4, 1
	Niet bijdragen	1, 4	3, 3

Matrix 2: Speltheoretische uitwerking van de mogelijke keuzes van Kim en Kim's buurtgenoten

Uiteindelijk zal niemand dus bijdragen aan de ontwikkelingen in de buurt, het scenario dat op de derde plek kwam bij iedereen. Dat is niet de optimale uitkomst aangezien er ook een mogelijkheid bestond om op een situatie uit te komen die voor allebei de partijen op de tweede plek stond, namelijk dat iedereen gaat bijdragen. Hoewel iedereen rationeel heeft gehandeld, blijkt het dus voor de gehele groep, het collectief, niet rationeel te zijn. De oorzaak van deze uitkomst is het meelifprobleem. Iedereen wil zelf graag zo min mogelijk doen of zo min mogelijk geld uitgeven, maar wel uiteindelijk een goed resultaat hebben. Mensen liften dus graag mee op de inspanningen en uitgaven van anderen. Olson (1965) trok hieruit de conclusie dat mensen een collectief doel niet uit zichzelf zullen bereiken, aangezien hun eigen rationele keuze niet leidt tot een rationele keuze voor het collectief.

De preferentievolvergader van de verschillende mogelijkheden heeft een grote invloed op de uitkomst van de mogelijkheden en op de essentie van de theorie. Op het moment dat mensen niet zouden

kiezen om mee te liften op de inspanningen van een ander zou de uitkomst van de matrix er anders uitzien aangezien er dan niet meer sprake is van een dominante strategie voor beide partijen. De verschillende mogelijkheden zullen er dan als volgt uitzien:

1. Het meest ideale geval voor Kim is wanneer iedereen bijdraagt aan de ontwikkeling van de buurt. De buurt ziet er beter uit en het woongenot zal toenemen. Omdat ze door sociale druk niet als enige niet mee wil helpen, kiest ze ervoor om geld en tijd te investeren in de buurt.
2. Als tweede voorkeur heeft Kim het scenario dat iedereen in de buurt bijdraagt aan betere omgeving, behalve haarzelf. Ze vindt het belangrijk dat er iets in de wijk gebeurt maar ze wil daar zelf geen tijd en geld in investeren. Kim is in deze situatie een meelifter.
3. Als derde zou Kim willen dat niemand zou bijdragen aan de ontwikkeling van de buurt. Ze wil namelijk als niemand iets doet, zelf ook niks doen. Ze zou dan in haar eentje geld en tijd investeren terwijl het effect daarvan verwaarloosbaar is.
4. Het slechtste scenario voor Kim is wanneer enkel zij bijdraagt aan de verbetering van de buurt. Ze is nu als enige geld en tijd kwijt terwijl het effect verwaarloosbaar is.

Wanneer Kim's buurtgenoten zullen bijdragen aan de verbetering van de buurt zal Kim moeten kiezen tussen scenario 1 en 2. 1 staat hoger waardoor ook Kim zal bijdragen aan de verbetering van de buurt. Wanneer Kim's buurtgenoten niet zouden bijdragen zal ook Kim niet bijdragen aangezien scenario 3 hoger op haar lijstje staat dan scenario 4. In matrix 3 is af te lezen dat er nu voor Kim geen dominante strategie meer is. Ze zal altijd haar keuze af laten hangen van wat haar buurtgenoten doen. Dit wordt een gemengde strategie genoemd.

		Kim's buurtgenoten	
		Bijdragen	Niet bijdragen
Kim	Bijdragen	1	4
	Niet bijdragen	2	3

Matrix 3: Speltheoretische uitwerking van de mogelijke keuzes van Kim

Ook Kim's buurtgenoten zullen weer in dezelfde situatie zitten en onafhankelijk dezelfde keuzes moeten maken als Kim. Wanneer zij allemaal rationeel kiezen zal de volgende uitkomst ontstaan:

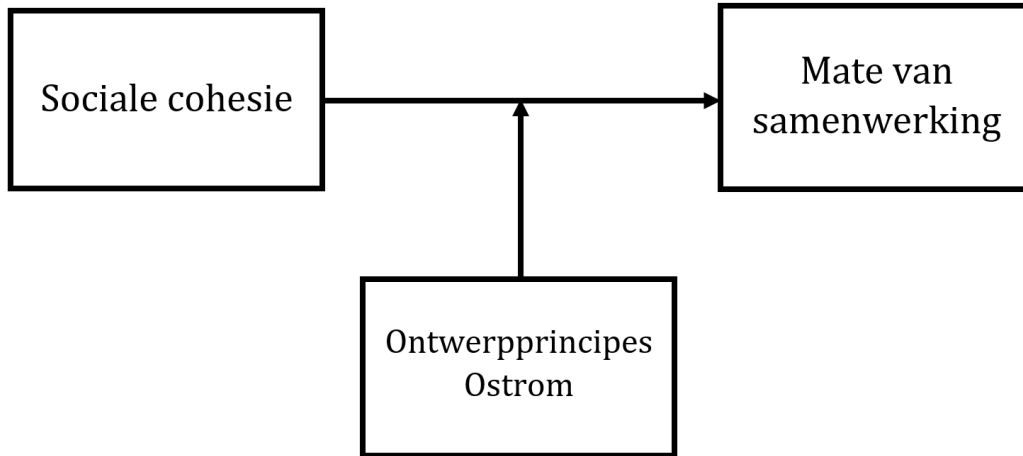
		Kim's buurtgenoten	
		Bijdragen	Niet bijdragen
Kim	Bijdragen	1, 1	4, 2
	Niet bijdragen	2, 4	3, 3

Matrix 4: Speltheoretische uitwerking van de mogelijke keuzes van Kim en Kim's buurtgenoten

In deze situatie zal er dus óf niks gebeuren in de wijk, óf zal de wijk verbeterd worden door de inwoners. Overheden kunnen in deze situatie een sturende rol vervullen door een bepaalde situatie te verbieden of juist een bepaalde situatie te stimuleren. Zo kan het stadsbestuur bijvoorbeeld geld beschikbaar stellen voor mensen die graag hun buurt willen ontwikkelen. Dit kan ervoor zorgen dat er geen meeliftgedrag zal plaatsvinden doordat de buurtbewoners nu een extra motivatie hebben om mee te helpen. Aangezien overheden in de organische gebiedsontwikkeling enkel een faciliterende functie hebben is het niet te verwachten dat zij zich gaan bemoeien met het stimuleren van particuliere partijen. De enige oplossing om ervoor te zorgen dat iedereen mee wil helpen is om onderling goede afspraken te maken. Mensen moeten zich bewust zijn dat samen meer bereikt kan worden dan alleen, en dat daar ieders hulp voor nodig is. Er moet dus een bepaalde mate van onderling vertrouwen heersen. Dat vertrouwen komt vaak niet zomaar, maar daar zijn goede onderlinge banden met buurtgenoten voor nodig.

2.2 Conceptueel model

Figuur 2 geeft een schematisch overzicht van de onderlinge verbanden van de belangrijkste concepten van het onderzoek. Het belangrijkste veronderstelde verband in dit onderzoek is de invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking. Er wordt verwacht dat dit een positief verband betreft. Dat wil zeggen dat hoe sterker de sociale cohesie, hoe groter de mate van samenwerking zal zijn. Maar dat geldt ook andersom. Bij weinig sociale cohesie in een gebied zal er dus ook weinig worden samengewerkt tussen buurtgenoten. Verder wordt er verwacht dat de ontwerpprincipes van Elinor Ostrom invloed hebben op het onderlinge verband tussen sociale cohesie en de mate van samenwerking. De vooronderstelling is dat de ontwerpprincipes een geringe mate van sociale cohesie kunnen versterken zodat er desondanks toch veel samengewerkt zal worden.

Figuur 2: Het conceptueel model

3. Methodologie

In het volgende hoofdstuk wordt uitgelegd en verantwoord op welke manier de informatie verzameld is. Hierbij komen onder andere de werkwijze, de operationalisatie van de belangrijkste concepten en de analysemethode aan bod.

3.1 Onderzoeksstrategie

3.1.1 Kernbeslissingen

Volgens Verschuren en Doorewaard (2016, p.160) moeten er drie kernbeslissingen genomen worden om een passende onderzoekstrategie op te stellen. Die kernbeslissingen zijn de volgende drie: (1) breedte versus diepgang, (2) kwalitatief versus kwantitatief onderzoek en (3) empirisch versus bureauonderzoek.

Breedte versus diepgang

Het onderzoek zal een breedteonderzoek worden. Hoewel het daardoor minder diepgang en detaillering krijgt, is het voor dit onderzoek belangrijk dat het een grootschalige aanpak krijgt waardoor de resultaten generaliseerbaar zijn (Verschuren & Doorewaard, 2016, p.156). Het onderzoek zelf zal in Seoul plaatsvinden maar ook hier in Nederland is het onderwerp organische gebiedsontwikkeling er interessant en actueel. Daarom is het de bedoeling dat er ook hier in Nederland iets met de onderzoeksresultaten gedaan kan worden.

Kwantitatief versus kwalitatief

Het onderzoek zal van kwantitatieve aard zijn. Dat wil zeggen dat de bevindingen vooral worden neergelegd in tabellen, grafieken, cijfers en berekeningen (Verschuren & Doorewaard, 2016, p.156). Het kwantitatieve aspect zal vooral in het tweede deel van het onderzoek, het vergaren en analyseren van de onderzoeksresultaten zichtbaar zijn. De antwoorden van de respondenten zullen aan de hand van statistische programma's als SPSS bekeken en geanalyseerd worden. Daaruit kunnen conclusies over de generaliseerbaarheid van de antwoorden worden getrokken.

Empirisch versus bureauonderzoek

Ten slotte zal het vooral een empirisch onderzoek worden. Dat wil zeggen dat de informatie zelf nog verkregen moet worden om op basis daarvan analyses te kunnen maken (Verschuren & Doorewaard, 2016, p.157). Enkel de basis die daarvoor gelegd dient te worden zal gebeuren aan de

hand van een bureauonderzoek waarbij bestaande theorieën grondig bestudeerd en vervolgens toegepast zullen worden op de casus.

3.1.2 Survey-onderzoek

Volgens Verschuren en Doorewaard (2016), zijn de survey, de casestudy, het experiment, de gefundeerde theoriebenadering en het bureauonderzoek, de meest gebruikte onderzoeksstrategieën. Op basis van de eerder gemaakte kernbeslissingen volgt de logische keuze om een survey-onderzoek te houden. Dit is een geschikte manier om informatie over een groot aantal respondenten te verzamelen binnen een kort tijdsbestek. Dit heeft als bijkomend voordeel dat een grotere groep respondenten de betrouwbaarheid van het onderzoek verhoogd en dat de mogelijkheid om uitspraken te generaliseren zal toenemen (Vennix, 2011).

Er zijn drie verschillende soorten van surveyonderzoek, namelijk een tijdreeksonderzoek, een panelonderzoek en cross-sectioneel onderzoek. Kenmerkend voor een tijdreeksonderzoek en een panelonderzoek zijn de metingen die op verschillende momenten door de tijd heen worden gedaan. Hier is in dit onderzoek echter geen tijd voor waardoor er gekozen is voor een cross-sectioneel onderzoek, waarbij de data slechts op één moment wordt verzameld (Vennix, 2011). Het nadeel hiervan is dat bij deze methode de interne validiteit in gevaar kan komen. Doordat de data maar op één moment is verzameld, is het moeilijker om oorzaak-gevolg relaties vast te stellen.

Het gebruik van een survey als onderzoeksstrategie brengt voor- en nadelen met zich mee. Een groot voordeel van een survey is de mogelijkheid om snel veel mensen naar hun mening over bepaalde onderwerpen te vragen. Hierdoor kunnen er over de onderzoekspopulatie algemeen geldende uitspraken gedaan worden, wat zorgt voor een grote externe validiteit. Een ander voordeel van het houden van een survey is dat de systematische aanpak hiervan ervoor zorgt dat de gegevens betrouwbaar, repliceerbaar, kwantificeerbaar en objectief zijn (Verschuren & Doorewaard, 2016). Een nadeel van het survey-onderzoek is echter dat deze onderzoeksstrategie voor weinig diepgang zorgt. De vooraf opgestelde vragenlijst biedt hier namelijk weinig ruimte toe.

Volgens Vennix (2011) wordt er een onderscheid gemaakt tussen mondelinge en schriftelijke enquêtes. Die zijn vervolgens weer onderverdeeld in face-to-face interviews of telefonische interviews en in post- en webenquêtes. Bij al die verschillende vormen wordt er gebruik gemaakt van een vooraf opgestelde vragenlijst. Die vragenlijsten moeten zo opgesteld zijn dat ze voor de respondent begrijpelijk en eenvoudig in te vullen zijn (Vennix, 2011, p.195). Aangezien de onderzoekspopulatie compleet uit Koreanen bestond was de vragenlijst met behulp van vertalers in

het Koreaans opgesteld. Deze taalbarrière zorgde ervoor dat *face-to-face* interviews en telefonische interviews lastig uit te voeren waren en dus niet gehanteerd zijn.

Zowel schriftelijke- als webenquêtes behoorden tot de mogelijkheden. Beiden hebben als voordeel dat ze van te voren vertaald kunnen worden waardoor de verschillende talen geen probleem zullen zijn. Vennix (2011, p.197) stelt dat het versturen van enquêtes via de post voor veel non-responses zorgt. Gemiddeld stuurt slechts zo'n 30% de vragenlijst weer terug. Dit levert problemen op voor de geldigheid van het onderzoek. Daarnaast is het versturen per post en weer ontvangen per post tijdrovend. Een betere optie zou zijn om langs de deuren te gaan en daar ter plekke de enquêtes af te geven. Zo kan je er tevens voor zorgen dat respondenten vragen kunnen stellen wanneer zaken niet helemaal helder zijn. Maar ook een webenquête zou een geschikt middel zijn om te gebruiken bij dit onderzoek. Vennix (2011, p.199) geeft als nadeel dat enquêteren via het internet nadelen kan hebben betreft de representativiteit, aangezien nog niet iedereen toegang heeft tot het internet. Ik ben er echter vanuit gegaan dat dit in de huidige tijd geen probleem meer is, en dat er genoeg mensen toegang hebben tot het internet om de webenquête in te vullen. Groot voordeel hiervan is dat respondenten de vragenlijst op eigen tempo kunnen invullen en dat de ingevulde vragenlijsten snel terug zijn. Echter was het lastig om de mensen in het Sewoon District digitaal te bereiken. Er was geen beschikking over een groot databestand met alle mailadressen waarbij de bedrijven en inwoners van de wijk gemakkelijk bereikt konden worden. Daardoor moest de enquête toch handmatig ingevuld worden. Om het gemakkelijker en sneller te laten verlopen zijn de enquêtes afgenomen door middel van de online survey software Qualtrics. Dit programma maakt het mogelijk om snel enquêtes af te nemen via telefoon, tablet of computer. Daarnaast biedt Qualtrics de optie om met één druk op de knop de vragenlijst om te zetten in een andere taal. In dit geval van Engels naar Koreaans, of vice versa.

Omdat er geen beschikking was over een databestand met alle gegevens van de inwoners van het Sewoon District, was het niet makkelijk om de bewoners van het gebied gemakkelijk te bereiken. Om de vragenlijsten af te nemen moest er langs de deuren worden gegaan. Daarnaast werd er vooraf al rekening mee gehouden dat er veel *non-response* zal zijn. Het zien van onbekende buitenlandse jongeren kunnen de bewoners doen afschrikken. Daarnaast is de ontwikkeling van het gebied nog steeds een erg gevoelig onderwerp voor velen in het district waardoor er een grote kans bestaat dat de bewoners niet mee willen helpen. Het was dus moeilijk om vooraf een steekproefkader op te stellen, aangezien de vragenlijsten enkel kunnen worden afgenomen met respondenten die op dat moment aanwezig zijn in de wijk, een paar minuten de tijd hebben, en het

niet erg vinden om te praten over een gevoelig onderwerp. Het is dus van te voren lastig te voorspellen wie de respondenten zullen zijn en hoeveel er mee willen werken.

3.2 Dataverzameling

Survey-onderzoek wordt vaak afgenomen aan de hand van gestructureerde schriftelijke of mondelinge vragenlijsten. Op deze manier ontstaan er systematische onderzoeksgegevens waarmee analyses kunnen worden gedaan (Korzilius, 2008). Om de data te verzamelen is gebruik gemaakt van een vragenlijst die zelfstandig door de respondenten ingevuld kan worden. Echter was het door de taalbarrière van belang dat er altijd iemand naast stond. Er kan dus ook deels gesproken worden van een *face-to-face* enquête. Aangezien ze daar weinig Engels spreken heeft een groep Koreaanse studenten ons geassisteerd bij het contact maken met de mogelijke respondenten. Zij konden kort in het Koreaans uitleggen waarvoor we kwamen en hoe ze ons konden helpen. Daarnaast hebben de Koreaanse studenten de respondenten te woord gestaan wanneer er vragen of onduidelijkheden waren. Zonder deze studenten was het contact maken lastig, we merkten dat Koreanen van nature erg verlegen zijn en niet graag in een vreemde taal praten.

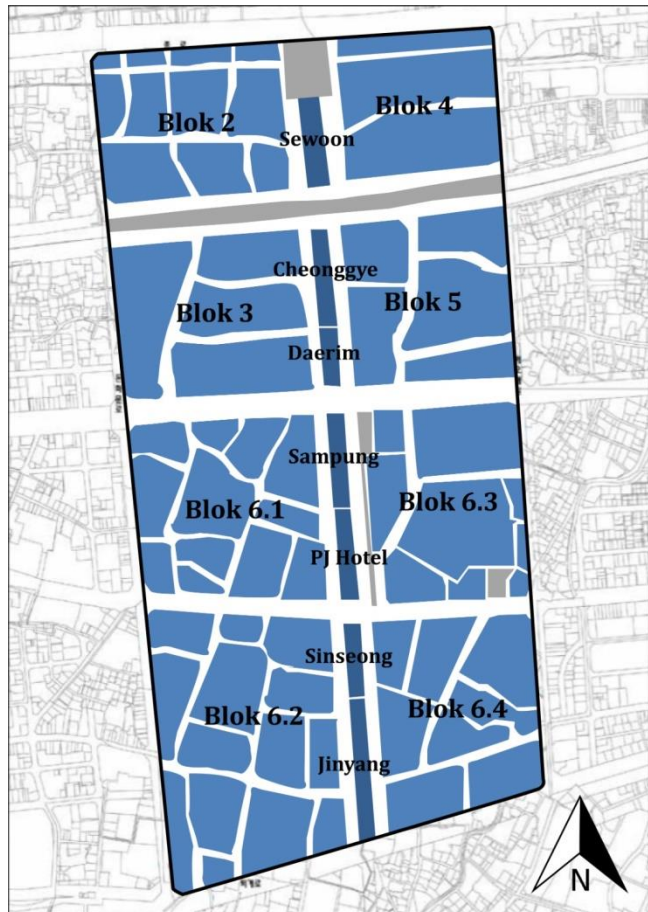
De enquête is aan de hand van de literatuur opgesteld, en bevat zowel vragen als stellingen. De vragen in de enquête gaan met name over persoonlijke kenmerken, zoals geslacht, leeftijd, soort baan etc. Vervolgens worden een aantal stellingen gegeven die naar persoonlijk gevoel ingevuld dienen te worden. Deze stellingen zijn gebaseerd op onder andere de ontwerpprincipes van Ostrom, de indicatoren van sociale cohesie en de mate van samenwerking in de wijk. Verdere uitleg van de totstandkoming van deze vragen zijn te vinden in de volgende paragraaf (3.3). De stellingen kunnen vervolgens aan de hand van de Likertschaal ingevuld worden. Dit is een schriftelijke methode die vaak gebruikt wordt bij vragenlijsten over meningen en houdingen van mensen. De Likertschaal is vooral handig wanneer er moeilijk kwantificeerbare gegevens bevraagd worden (Van der Ploeg, 2016). De schaal loopt van 0 tot 10, waarbij 0 altijd staat voor 'niet mee eens' en 10 voor 'helemaal mee eens'. Op deze manier kan er een beeld gevormd worden bij de ideeën en gevoelens van de bewoners van het Sewoon District.

De grootte van de steekproef is erg bepalend voor de betrouwbaarheid van het onderzoek. Hoe groter de steekproef, hoe betrouwbaarder (Vennix, 2011). Om een zo groot mogelijke steekproef te krijgen wordt er tijdens dit onderzoek samengewerkt met zes andere studenten. Samen zijn we naar Seoul afgereisd om de data te verzamelen. Daarnaast hangt de betrouwbaarheid van het onderzoek af van de plaats en tijd waarop het plaats vindt. Volgens Korzilius (2008) moet het onderzoek op

verschillende dagen, tijdstippen en op verschillende locaties plaatsvinden plaats vinden. Het kan namelijk gebeuren dat tijdens een regenachtige avond anders geantwoord op de vragen dan bij een zonnige middag. Om te zorgen dat het onderzoek zo betrouwbaar mogelijk wordt hebben we het district opgedeeld in een aantal deelgebieden. Het doel was om in al die gebieden respondenten te vinden. Later in deze paragraaf zal er meer worden uitgelegd over deze deelgebieden. Daarnaast is er geprobeerd om op zoveel mogelijk verschillende tijdstippen de data te verzamelen. Aangezien het grootste deel van het gebied bestaat uit bedrijven en ondernemingen waren er vooral mensen tijdens 'werkuren' aanwezig in het gebied. De enquêtes zijn dan ook afgenomen tussen 10:00 uur en 20:00 uur lokale tijd. Echter was er vanwege de relatief korte tijd in Seoul niet de mogelijkheid om tijdens verschillende weerstypen of in het weekend te enquêteren. Alle enquêtes zijn op doordeweekse dagen met mooi weer afgenomen.

Het Sewoon District hebben we opgedeeld in acht blokken. Daarnaast werden ook de centrale gebouwen, de Sangga's opgedeeld. Op deze manier ontstond er voor ons een duidelijk overzicht van hoe het district in elkaar zit. Tijdens het enquêteren zijn we de acht blokken en Sangga's op een systematische manier afgegaan om zoveel mogelijk respondenten te werven. Er is geprobeerd om in elke straat, elk pand binnen te gaan om de bewoner of eigenaar te vragen om deel te nemen aan het onderzoek. In tabel 3 is te zien hoeveel respondenten er per deel van het district zijn ondervraagd. Zoals af te lezen in de tabel zijn de verschillen tussen de deelgebieden erg groot. In sommige gebieden zijn veel respondenten gevonden, andere gebieden zelfs 0. Met name de zuidelijke Sangga's zijn ondervertegenwoordigd in het onderzoek. Hier zijn verschillende redenen voor, zo is het PJ Hotel, zoals de naam al doet vermoeden, een hotel. Hier wonen dus geen inwoners van het gebied. Andere gebouwen waren niet toegankelijk voor niet bevoegden of stonden grotendeels leeg. Maar ook binnen de blokken zitten er grote verschillen in het aantal respondenten. Met name blok 6.3 valt met zes respondenten op. In dit blok is al de nodige transformatie geweest, zo staan er een aantal grote nieuwe kantoorpanden. Daarnaast wordt een groot gedeelte van dit blok in beslag genomen door een groot schoolterrein. Een andere verklaring voor het grote verschil in respondenten tussen de noordelijke en zuidelijke blokken kan het soort onderneming zijn dat hier is gevestigd. In de noordelijke blokken zitten veel kleine werkplaatsen waar de werknemers voor de deur aan het werk zijn. Wanneer zij zien dat de buurman bezig is met het invullen van een enquête kan dat nieuwsgierigheid wekken bij de ander. Ook kan het zo zijn dat ze moeilijker 'nee' kunnen zeggen wanneer de rest van de straat het ook heeft gedaan. De zuidelijkere blokken zijn meer winkels te vinden. Hier moest door ons naar binnen worden gegaan waardoor ze ons niet aan zagen komen lopen. Hier was dus wellicht minder sociale druk om deel te nemen aan het onderzoek.

Deel van het district	Aantal afgenomen enquêtes
Blok 2	34
Blok 3	30
Blok 4	32
Blok 5	48
Blok 6.1	50
Blok 6.2	16
Blok 6.3	6
Blok 6.4	15
Sewoon Sangga	35
Cheonggye Sangga	13
Daerim Sangga	0
Sampung Sangga	0
PJ Hotel	0
Sinseong Sangga	0
Jinyang Sangga	0
Anders	4
Totaal	283

Tabel 3: Het aantal afgenomen enquêtes per deelgebied van het district

3.3 Operationalisatie

Nadat in hoofdstuk twee bepaald is op welke manier de ontwerpprincipes voor zelforganisatie op de gebiedsontwikkeling toegepast kunnen worden, en wat de indicatoren voor sociale cohesie zijn, kan nu worden bepaald hoe deze variabelen in het onderzoek gemeten kunnen worden. Achtereenvolgend wordt beschreven hoe de ontwerpprincipes, sociale cohesie en meeliftgedrag worden vertaald naar vragen of stellingen voor in de enquête. De volledige enquête is terug te vinden in Bijlage I.

3.3.1 Ontwerpprincipes

Omdat het van te voren nog niet duidelijk was of de inwoners van het Sewoon District al hadden samengewerkt aan initiatieven of op dit moment bezig zijn met projecten moesten de ontwerpprincipes iets vrijer worden geïnterpreteerd. Wanneer de bewoners van het gebied nog geen ervaring hebben met organische gebiedsontwikkeling is de kans groot dat letterlijke stellingen over de ontwerpprincipes niet goed beantwoord kunnen worden. Om ervoor te zorgen dat iedereen toch de stellingen kan beantwoorden zijn ze hypothetisch opgesteld.

De volgende ontwerpprincipes zijn niet meegenomen in de enquête:

Oorspronkelijke ontwerpprincipes Ostrom (1965)	Aanpassingen ontwerpprincipes door Parker & Johansson (2011)	Reden weglaten in enquête
1) Er moeten duidelijke afgebakende grenzen zijn, waarbij partijen die niet gerechtigd zijn tot het gebruik van de hulpbron worden uitgesloten.	Bij stedelijke hulpbronnen is dit principe niet erg van belang. Uitsluiting is om praktische redenen onwaarschijnlijk. Daarnaast spelen niet alleen de toe eigenaars van het stuk grond een belangrijke rol in het ontwikkelen en beheer ervan.	Volgens Parker en Johansson is dit principe niet van belang bij stedelijke hulpbronnen. Vandaar is hij niet vertaald naar een stelling.
2) De gebruiksregels moeten worden afgestemd op de lokale condities, behoeften en omstandigheden.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd.	Het is niet duidelijk of er reeds gebruiksregels zijn opgesteld door de bewoners van het Sewoon District.
3) Betrokkenen moeten de kans hebben om te kunnen participeren in de besluitvorming doormiddel van collectieve keuze mechanismen.	Bij dit ontwerpprincipe moet worden meegenomen dat het erg lastig is om duidelijk af te bakenen wie de betrokken partijen zijn.	In deze casus is het niet lastig af te bakenen wie de betrokken partijen zijn. Elke bewoner van het gebied is een betrokken partij, en daardoor niet relevant als stelling.
5) Wanneer opgestelde regels overtreden worden, moeten er sancties ingezet worden naar gelang de ernst van de overtreding.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd.	Het is niet duidelijk of er reeds sancties voor overtredingen zijn opgesteld door de bewoners van het Sewoon District.
8) Wanneer het gemeenschappelijke goed deel uitmaakt van een groter systeem dienen bestuurlijke activiteiten georganiseerd te worden op een zo laag mogelijk niveau.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd.	Het organiseren van activiteiten zal altijd op een zo laag mogelijke schaal gebeuren als bewoners het zelf moeten organiseren, en is daarom ook niet meegenomen in de enquête.

Tabel 4: De reden voor het niet gebruiken van deze ontwerpprincipes voor zelforganisatie in de enquête

De ontwerpprincipes die wel de inspiratie vormden voor stellingen in de enquête zijn de volgende:

Oorspronkelijke ontwerpprincipes Ostrom (1965)	Aanpassingen ontwerpprincipes door Parker & Johansson (2011)	Stelling + toelichting
4) Het toezicht op de toepassing van de opgestelde regels dient toetsbaar te zijn voor de betrokken actoren.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd, maar het is naar waarschijnlijkheid moeilijker om deze opgestelde regels in de ontwikkeling van het stedelijk gebied te toetsen voor alle betrokken actoren.	‘I told my neighbours about my plans for developments.’ Bij dit principe gaat het vooral om de transparantie naar elkaar toe van de bewoners. De regels uit het ontwerpprincipe zijn hier vrij vertaald naar eigen initiatieven.
6) Er moet een conflictreguleringsmechanisme aanwezig zijn.	Dit ontwerpprincipe blijft ongewijzigd.	‘There is a community neighbourhood organisation or community leader who helps me with the development of the neighbourhood.’ Bij dit principe is het vooral van belang dat er een extern persoon ter beschikking is, die waar nodig kan helpen bij de ontwikkelingen in het gebied.
7) Externe partijen of externe autoriteiten mogen niet het recht tot zelforganisatie in de weg staan.	Bij stedelijke ontwikkeling is een actievere overheid gewenst, waardoor het noodzakelijk is dat overheden of andere autoriteiten zich bemoeien met het proces.	‘Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood.’ Bij dit principe is het van belang om erachter te komen of externe partijen of autoriteiten er niet voor zorgen dat ze zelforganisatie in de weg zitten. Ze moeten enkel een faciliterende rol spelen.

Tabel 5: De stellingen met toelichting bij de betreffende ontwerpprincipes

3.3.2 Sociale cohesie

Sociale cohesie is een lastig te kwantificeren begrip dat enkel aan de hand van indicatoren gemeten kan worden. Uit het theoretisch kader bleek dat in meerdere onderzoeken dezelfde indicatoren naar voren kwamen. Deze indicatoren zijn vervolgens omgezet naar de volgende vragen en stellingen:

Indicator	Vragen en stellingen
Intergenerationele solidariteit	'How long have you been located in the neighbourhood?.' 'Do you own or rent property?.'
Netwerk	'I often talk with people in the neighbourhood.' 'I have a lot of friends in the neighbourhood.'
Identiteit	'I feel a sense of community in the neighbourhood.'
Normen en waarden	'I activate other people to help improve the neighbourhood.'
Vertrouwen	'I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood.'

Tabel 6: De indicatoren voor sociale cohesie met bijbehorende vragen en stellingen

Van deze verschillende vragen is de betrouwbaarheidscoëfficiënt Cronbach's Alpha berekend. Deze wordt ook wel de coëfficiënt van de interne consistentie genoemd. Hieraan kan worden gezien of de verschillende items hetzelfde concept meten. De schaal van sociale cohesie is betrouwbaar, de Cronbach's Alpha voor zeven items is ,729.

In eerste instantie was ook het idee om de geografische reikwijdte mee te nemen als indicator voor sociale cohesie. Respondenten werden bij deze vraag gevraagd of ze aan konden geven op welke schaal hun zakelijk of persoonlijk netwerk zich bevindt. De vooronderstelling hierbij was, hoe kleiner de schaal, hoe meer cohesie. Echter is bij de stelling van de vraag onvoldoende rekening gehouden met het feit dat mensen ook op een grote schaal een netwerk kunnen hebben maar daardoor nog steeds erg hecht zijn met hun burens of straatbewoners. Zij kunnen namelijk ook behoren tot dat grote netwerk. Vandaar dat ik deze vraag achteraf niet mee heb laten wegen als indicator voor sociale cohesie.

3.3.3 Meelifgedrag

Het bewust niet deelnemen aan een activiteit, en het profiteren van andermans inspanningen zorgt ervoor dat meelifgedrag een begrip is met een negatieve lading. Aangezien de enquêtes *face-to-face* worden afgenomen bestaat er de kans dat er sociaal-wenselijke antwoorden gegeven worden (Korzilius, 2008). Zeker als het gaat over meelifgedrag, iets waar mensen niet vaak trots op zijn of

zich er zelf voor schamen. Om ervoor te zorgen dat de respondenten de stellingen naar waarheid in zullen vullen is ervoor gekozen om meeliftgedrag op een andere manier te meten. Namelijk de mate van participatie. Door de stellingen zo op te stellen kunnen de respondenten aangeven in welke mate ze in de afgelopen jaren hebben deelgenomen aan activiteiten en of ze in de toekomst van plan zijn om te investeren in de buurt. Investeren hoeft niet alleen met geld, maar kan ook worden gedaan in tijd en moeite. Ook dat is meegenomen in de vragenlijst. De volgende stellingen meten de mate van participatie:

- 'I have participated recently (the past 5 years) in activities to help improve the neighbourhood.'
- 'I have invested a lot of time in neighbourhood improving activities.'
- 'I have invested a lot of money in neighbourhood improving activities.'
- 'I am willing to participate in improving the neighbourhood.'

Ook van deze stellingen is de betrouwbaarheidscoëfficiënt Cronbach's Alpha berekend, om te kijken of de verschillende items wel hetzelfde concept gemeten hebben. De schaal van mate van participatie is betrouwbaar, de Cronbach's Alpha voor vier items is ,847.

De stellingen meten de mate van participatie, waarbij een hoge score staat voor veel participatie en samenwerking, en een lage score voor weinig participatie en meeliftgedrag. Op deze manier is geprobeerd ervoor te zorgen om waarheidsgetrouwe antwoorden te krijgen van de respondenten.

3.4 Analysemethode

De in Seoul verzamelde data wordt met behulp van het statistische programma SPSS verwerkt. Eerst zal alle data in het programma worden gezet waarbij de gegevens gecheckt worden op de compleetheid. Respondenten die tijdens de vragenlijst niet verder wilden zullen uit het bestand gehaald worden. Vervolgens zal de verzamelde data door middel van beschrijvende statistiek worden besproken. Op deze manier kan er snel een overzicht worden gegeven over de data, wat een goede eerste indruk van de respondenten kan geven (Korzilius, 2008). Er zal met name gebruik gemaakt worden van frequentieverdelingen. Hiermee kan aan de hand van een cirkeldiagram, staafdiagram of een histogram inzicht worden gegeven in de samenstelling van de gegevens. Ook zal bij de antwoorden op de stellingen worden gekeken wat de gemiddelde score is, en welk antwoord het vaakst is gegeven. Dit alles zal uitgewerkt worden in hoofdstuk 4.1.

Na de beschrijvende statistiek zal de data aan de hand van toetsende statistiek worden geanalyseerd. Bij toetsende statistiek wordt de samenhang tussen meerdere variabelen getest (Korzilius, 2008). Bij dit onderzoek zal er gekeken worden wat de invloed van sociale cohesie is op de mate van samenwerking. Daarnaast zal getoetst worden wat de rol van de ontwerpprincipes is, en of ze invloed hebben op de sociale cohesie en/of de mate van samenwerking. Dit zal gebeuren aan de hand van een multiple regressieanalyse.

Voordat de multiple regressieanalyse uitgevoerd kan worden moeten er eerst aan een paar vooronderstellingen worden voldaan. Er zal onder andere de multicollineariteit berekend moeten worden van de verschillende onafhankelijke variabelen. De toets die daarvoor gebruikt moet worden is per meetniveau anders. In dit onderzoek zullen daarvoor de Cramer's V en de Pearson's R worden uitgevoerd. Daarnaast zullen er een dummyvariabele moeten worden toegevoegd aan de dataset om ervoor te zorgen dat een categorische variabele toch meegenomen kan worden in de multiple regressieanalyse. De multicollineariteit en de dummy-variabele zullen verder worden toegelicht in hoofdstuk 4.2. Ten slotte zullen in hoofdstuk 4.3 meerdere multiple regressieanalyses uitgevoerd worden.

4. Resultaten

In het volgende hoofdstuk zullen de gegevens uit de verworven enquêtes geanalyseerd en gerapporteerd worden. In de eerste paragraaf (4.1) zullen de persoonskenmerken van de respondenten op een beschrijvende wijze gerapporteerd worden. In paragraaf 4.2 zal beschreven worden of er aan de vooronderstelling wordt voldaan waaraan de variabelen moeten voldoen om een regressieanalyse uit te mogen voeren. Ten slotte zullen in paragraaf 4.3 de resultaten van de verschillende uitgevoerde multiple regressieanalyses gerapporteerd worden. Met deze analyses kan worden nagegaan of de mate van sociale cohesie, of juist een gebrek daaraan, van invloed is op de mate van samenwerking en participatie in de wijk.

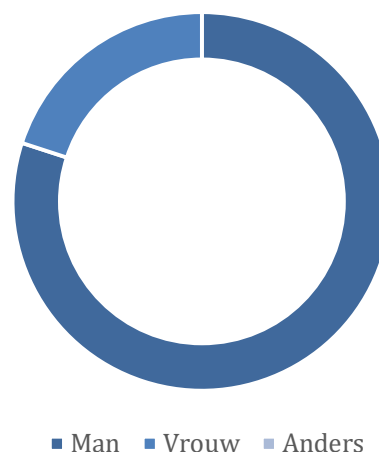
4.1 Beschrijvende analyse

In de beschrijvende analyse zal gekeken worden naar de belangrijkste persoonskenmerken van de respondenten. Eerst zullen algemene uitspraken over de onderzoekspopulatie gedaan worden, namelijk: geslacht, leeftijd, relatie tot de wijk, opleidingsniveau, beroepssector en jaarlijks inkomen. Dit zal een goede indruk geven wat voor soort wijk het is. Vervolgens zal er gekeken worden naar de data verzameld op basis van de mate van sociale cohesie in Eulji-ro. Dit geeft een eerste indruk hoe de sociale cohesie in de wijk is beoordeeld door de respondenten.

4.1.1 Persoonskenmerken

Geslacht

In figuur 3 is de totale verdeling van man/vrouw weergegeven. Er is duidelijk te zien dat er een scheve verdeling is ontstaan. 226 mannen (79,9%) hebben deelgenomen aan het onderzoek terwijl er maar 56 vrouwen (19,8%) de enquête hebben ingevuld. 1 persoon (0,4%) heeft de vraag niet ingevuld. Geen enkele respondent heeft bij deze vraag als antwoord 'anders' ingevuld. Tijdens het afnemen van de enquêtes is er niet bewust voor gekozen om meer mannen dan vrouwen te bevragen. Een mogelijke verklaring voor het surplus aan mannelijke respondenten kunnen de verschillende arbeidssectoren zijn waarin mannen en vrouwen werken. Tijdens het enquêteren viel op dat in de werkplaatsen waar zware arbeid werd verricht vooral mannen aan het werk waren. Deze hadden over het algemeen vaker de tijd om deel te nemen aan de enquête. Vrouwen waren namelijk vaker actief in de horeca waardoor ze minder vaak de tijd hadden om tien minuten te stoppen met werken, en de vragenlijst in te vullen. Ook is het

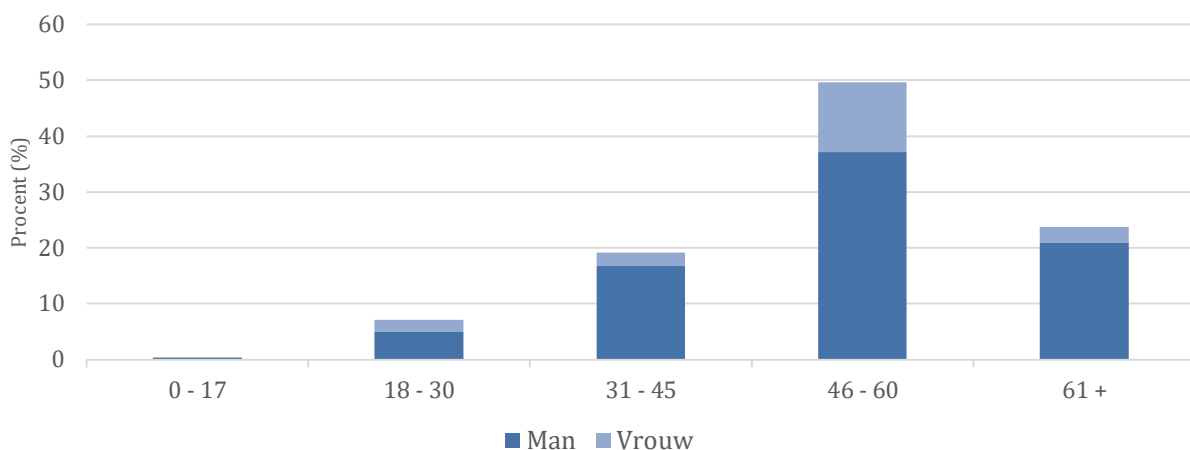

Figuur 3: Geslacht van de respondenten

meerdere malen voorgekomen dat na het aanspreken van een potentiële vrouwelijke respondent, zij ons doorverwees naar haar mannelijke collega om ons te helpen. Dit zou te maken kunnen hebben met de traditionele rolverdeling van de man en vrouw in Zuid-Korea, waarbij de man het woord voert.

Leeftijd

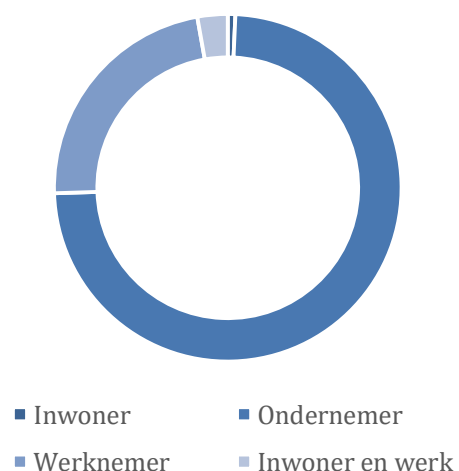
In figuur 4 is te zien dat de meeste respondenten in de leeftijdscategorie 46 – 60 jaar vallen. Eén respondent behoort tot de groep 0 – 17 jaar, hij is hiermee de jongste respondent. Tevens is in figuur 4 af te lezen welk aandeel van die leeftijdsgroep man of vrouw is. Hier is dan ook aan af te lezen dat de meeste vrouwelijke respondenten in de leeftijdscategorie 46 – 60 vallen. In Bijlage II is de kruistabel te vinden waaruit deze grafiek is afgeleid.

Figuur 4: Geslacht naar leeftijd van de respondenten

Relatie tot de wijk

Volgens Kresse (persoonlijke communicatie, 11 april 2019) worden er nog maar weinig panden in de wijk bewoond door mensen. De meeste mensen zijn weggetrokken en bedrijven zijn in de lege panden getrokken. Dit blijkt ook uit figuur 5, waarin de relatie tot de wijk van de respondenten te zien is. Maar een klein deel (3,5%) van de respondenten woont (of woont en werkt) in het gebied. De rest van de ondervraagde mensen werken allemaal in het gebied, zowel als zelfstandig ondernemer

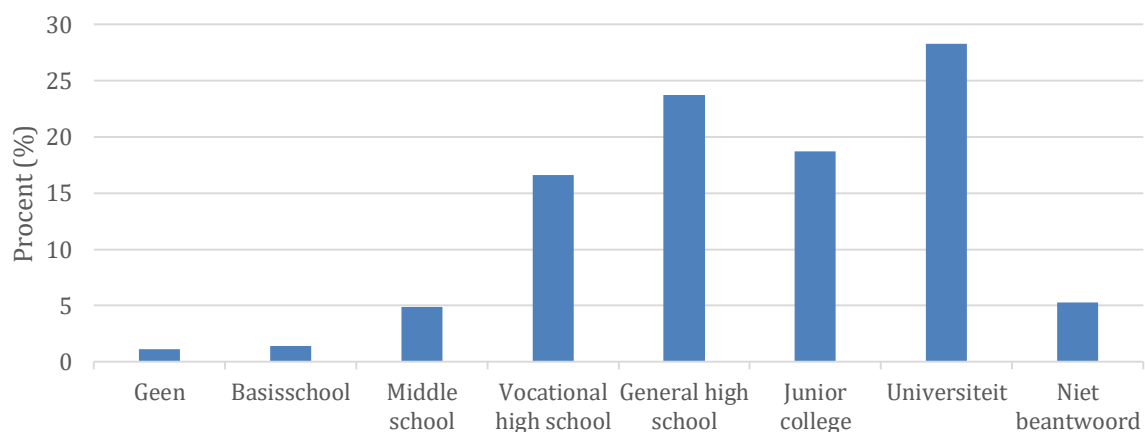

Figuur 5: Relatie tot de wijk

(73,5%) of als werknemer in dienst bij een bedrijf (22,6%). Of het gebied in het echt ook zo weinig inwoners heeft zoals deze grafiek laat blijken is maar de vraag. De enquêtes zijn voornamelijk overdag afgenomen waardoor de mogelijkheid bestaat dat mogelijke bewoners van het gebied niet aanwezig waren aangezien ze elders in de stad werken. Ook zijn er op verschillende plekken hogere panden met appartementen die niet bereikbaar waren voor ons. Het was voor ons dan vaak ook niet mogelijk om hier langs de deuren te gaan.

Opleidingsniveau

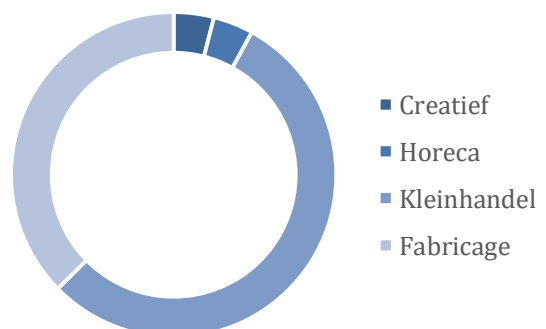
Het opleidingsniveau van de respondenten verschilt erg (zie figuur 6). Van de 268 respondenten die deze vraag wilden beantwoorden heeft het grootste deel (28,3%) de universiteit als hoogst genoten opleiding. Drie respondenten (1,1%) hebben geen enkele vorm van onderwijs gevolgd, en vier respondenten (1,4%) hebben enkel de basisschool afgerond. Verder valt op dat ongeveer de helft (47%) een vervolgopleiding na de middelbare school heeft afgerond. Of de respondenten die dat niet hebben, wel aan een vervolgopleiding zijn begonnen maar het niet hebben afgemaakt is niet af te leiden uit de vragenlijst.

Figuur 6: Hoogst genoten opleiding respondenten

Beroepssector

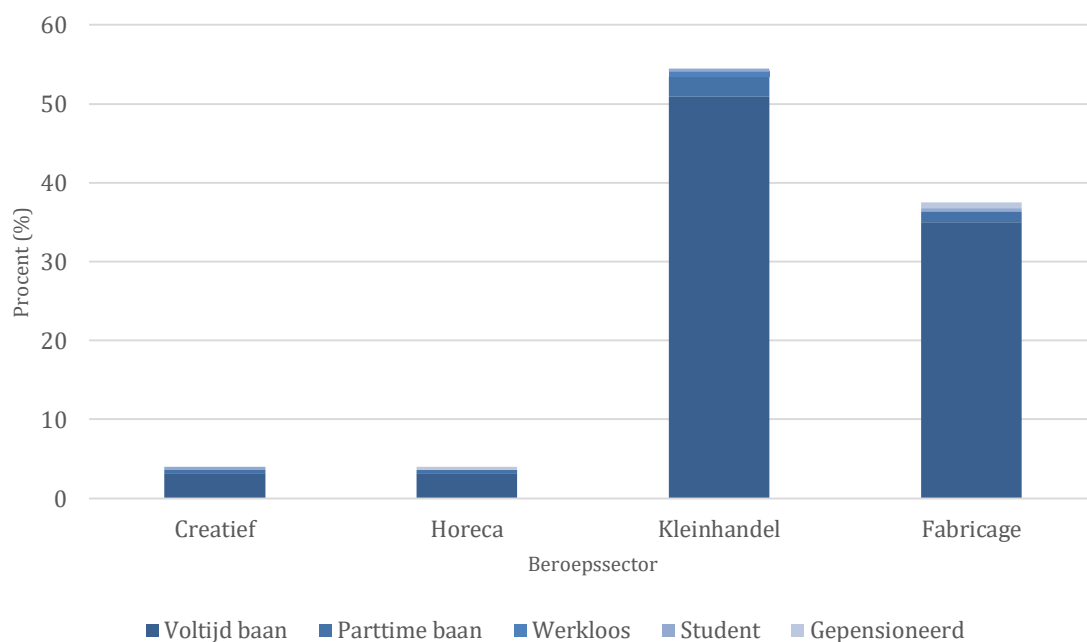
In figuur 7 is te zien in welke beroepssector de respondenten actief zijn. Uit de grafiek blijkt dat de meeste respondenten actief zijn in de kleinhandel (54,7%) of fabricage (37,4%). Slechts 4% van de respondenten werkt in de creatieve sector, en ook 4% in de horeca. Een mogelijke reden voor dit grote verschil kan zijn dat horecaondernemers minder tijd hadden om de enquête in te vullen. Zij waren vaak

Figuur 7: Beroepssector respondenten

druk bezig met klanten en konden ons daardoor niet altijd helpen. Het lage aantal respondenten uit de creatieve sector kan komen door het feit dat deze vaak hun atelier of werkplaats op hoger gelegen verdiepingen hebben (K. Kresse, persoonlijke communicatie, 11 april 2019). Zij zijn in deze ruimtes getrokken doordat ze minder afhankelijk zijn van een netwerk binnen de buurt.

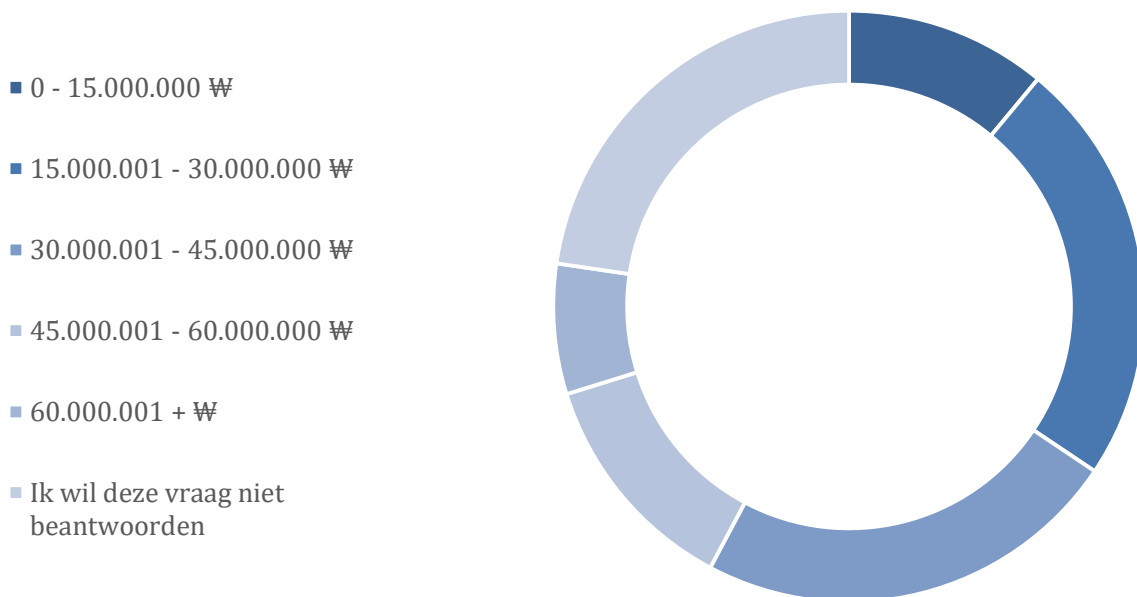
In figuur 8 is te zien hoe de werkstatus van de respondenten zich verhoudt tot de beroepssector waar ze in actief zijn. Opvallend is het hoge aantal respondenten dat een *full time* baan heeft. Slechts 2 respondenten (0,7%) zijn werkloos. Gek genoeg hebben deze beide aangegeven wel actief te zijn in de kleinhandel. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat ze hier eerst in actief waren, en de vraag niet goed gelezen hebben. Ook de drie gepensioneerden (1,1%) geven aan actief te zijn in horeca (1 gepensioneerde) en in de fabricage (2 gepensioneerden). Ook hier ligt het voor de hand dat de vraag verkeerd gelezen is, en/of dat ze voor hun pensioen in deze sectoren actief waren. De kruistabel waaruit figuur 8 is afgeleid is terug te vinden in Bijlage II.

Figuur 8: Werkstatus naar beroepssector

Inkomen

In figuur 9 is het jaarlijkse inkomen van de respondenten weergegeven. De inkomens van de respondenten zijn erg verschillend. Het grootste deel van de respondenten die deze vraag wilden beantwoorden hebben een jaarlijks inkomen tussen de 15.000.001 en 60.000.000 won. Omgerekend is dat tussen de 11.381 en 45.522 euro per jaar (wisselkoers.nl, 2019). 64 respondenten (22,7%) wilde deze vraag niet beantwoorden. Dit komt waarschijnlijk omdat deze informatie voor veel mensen als persoonlijk wordt beschouwd.

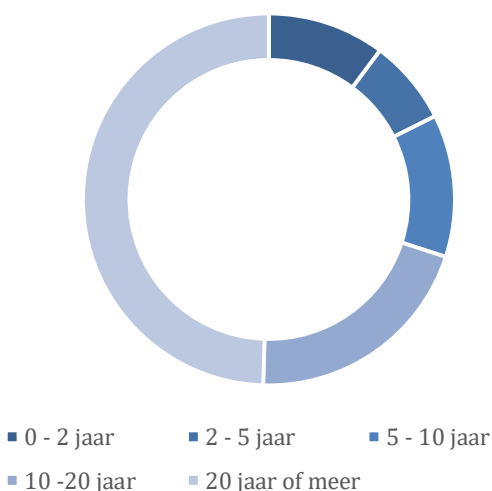
Figuur 9: Jaarlijks inkomen in won (₩)

4.1.2 Sociale cohesie

Bij operationaliseren van sociale cohesie is besloten om het begrip te gaan meten aan de hand van vijf indicatoren. Aan de hand van de indicatoren: intergenerationale solidariteit, netwerk, normen en waarden, identiteit en vertrouwen, zijn een aantal vragen en stellingen opgesteld. De uitkomsten daaruit zullen nu op beschrijvende wijze besproken worden.

Aantal jaar in het Sewoon District

In figuur 10 is te zien hoe lang de respondenten al in het Sewoon District gevestigd zijn. Het valt meteen op dat bijna de helft (49,5%) van de respondenten al meer dan 20 jaar het gebied bewonen. En dat zelfs 70% dat al langer dan 10 jaar doet. Hieruit kan worden opgemaakt dat de ondernemingen en inwoners van het gebied erg gehecht zijn aan hun vestigingslocatie. Dit komt ook overeen

Figuur 10 : Aantal jaren gevestigd in het Sewoon District

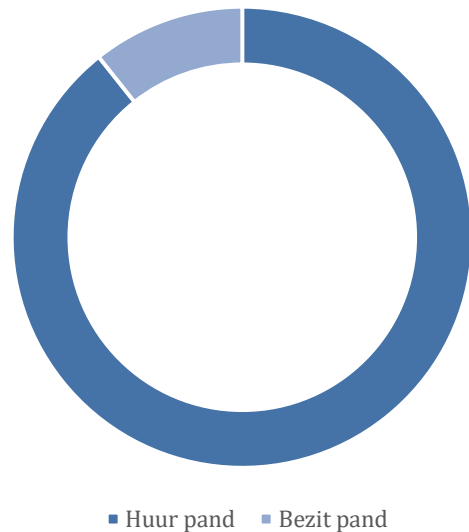
met het feit dat ondernemingen erg afhankelijk van elkaar zijn. Er zijn in het district vele netwerken opgebouwd die elkaar nodig hebben om te kunnen voortbestaan. Deze netwerken zijn in de loop der

jaren ontstaan en het toetreden daartoe is vaak erg lastig (K. Kresse, persoonlijke communicatie, 11 april 2019).

Huur of bezit pand

In figuur 11 is te zien wat de mate van koop-en huurpanden in het district is. Er is duidelijk te zien dat het overgrote deel (89,3%) van de respondenten in gehuurd pand zitten. Volgens Kresse (persoonlijke communicatie, 11 april) zijn de panden in het district voor een groot deel in handen van ondernemers die meerdere panden in het gebied bezitten. Deze willen graag hun panden verkopen aangezien er door de huurders weinig winst gemaakt wordt, waardoor niet of nauwelijks aan de huur kan

worden voldaan. Uit het onderzoek blijkt dat een groot deel de panden niet zelf in beheer heeft, waardoor het een goed beeld geeft van de situatie in het district.

Figuur 11 : Huur of bezit van het pand

Stellingen sociale cohesie

Naast vragen over sociale cohesie hebben de respondenten ook op stellingen gereageerd. Deze stellingen zijn in te vullen aan de hand van de Likertschaal. In tabel 7 is een overzicht te zien van het gemiddelde, de standaarddeviatie, de mediaan en de modus. Bij de stelling of mensen vaak met buurtbewoners praten is gemiddeld 7,4 gescoord op een schaal van 0 tot 10. Waarbij bij 0 niet of nauwelijks met elkaar wordt gepraat en bij een score van 10 heel veel contact is tussen de bewoners. Op basis van dit gemiddelde zou verwacht worden dat veel bewoners in contact met elkaar staan. De standaarddeviatie van ruim 2,5 toont echter aan dat de respondenten niet echt in de buurt van elkaar zaten met hun antwoorden. Ook is opvallend dat 10, de hoogste score, het vaakst is ingevuld door de respondenten. Dit in combinatie met het gemiddelde laat dus zien dat er ook veel respondenten weinig contact hebben met anderen. Er is dus een groot verschil tussen de respondenten.

Ook bij de stelling over vrienden in de wijk werd er opvallend gescoord. Het gemiddelde ligt op 6,8 waarbij een 0 staat voor weinig of geen vrienden en een 10 voor veel vrienden in het district. De standaarddeviatie van bijna 2,9 geeft aan dat de stelling wederom heel wisselend is beantwoord

door de respondenten. Ook bij deze stelling is de meest voorkomende score 10, waaruit opgemaakt kan worden dat er weer een groot verschil is tussen respondenten.

De stelling over het gemeenschapsgevoel binnen het district is met een gemiddelde van 6,8 en een standaarddeviatie van 2,9 beantwoord. Hierbij geldt dat bij een score van 0 er geen gemeenschapsgevoel, en bij een score van 10 een heel groot gemeenschapsgevoel is. Ook bij deze stelling hebben de respondenten het vaakst 10 ingevuld. Dit in combinatie met het gemiddelde geeft weer aan dat de stelling erg wisselend beantwoord is.

De stelling over het activeren van buurtgenoten om het district te verbeteren is met een gemiddelde score van 5,2 met een standaarddeviatie van 3 beoordeeld. Hierbij geldt dat bij een score van 0 de respondent niet anderen activeert en bij een score van 10 wel. Het vaakst is 5 ingevuld wat erg dicht op het gemiddelde ligt.

Bij de laatste stelling over sociale cohesie werd er naar het onderlinge vertrouwen tussen de bewoners van het district gevraagd. Met een gemiddelde van ongeveer 5 en een bijbehorende standaarddeviatie van 3 liggen de antwoorden weer ver uit elkaar. Ook hier is 5 het vaakst ingevuld door de respondenten wat wederom dicht op het gemiddelde ligt.

Bij al deze stellingen gaat het echter over de eigen perceptie van de respondent. 'Veel vrienden' is voor de een meer dan de ander. En sommige mensen zijn van zichzelf erg wantrouwend en vinden het al veel wanneer ze twee mensen volledig vertrouwen. De gepresenteerde resultaten zijn dan ook niet uit te drukken in absolute getallen, maar zijn gemiddelden van de gevoelens van de respondenten.

		N	Mean	Std. Deviation	Median	Mode
Q20	'I often talk with people in the neighbourhood'	283	7,4028	2,55443	8	10
Q21	'I have a lot of friends in the neighbourhood'	283	6,8481	2,89317	8	10
Q22	'I feel a sense of community in the neighbourhood'	283	6,8198	2,91232	7	10
Q23	'I activate other people to help improve the neighbourhood'	283	5,1979	3,04396	5	5
Q24	'I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood'	283	4,9576	3,05939	5	5

Tabel 7: Gemiddelde, standaarddeviatie, mediaan en modus van de stellingen over sociale cohesie

4.1.3 Ontwerpprincipes

Bij de stellingen die in hoofdstuk 3.3.1 bij de operationalisatie aan de hand van de ontwerpprincipes zijn opgesteld wordt bij de beantwoording een Likertschaal van 0 tot en met 10 gehanteerd. In tabel 8 worden de gemiddelde scores, de standaarddeviatie, de mediaan en modus van de antwoorden van deze stellingen weergegeven.

De stelling over of er beperkende maatregelen voor het verbeteren van de buurt worden opgelegd door externe autoriteiten scoorde een gemiddelde van 4,3 met een standaarddeviatie van 3. Waarbij een 0 staat voor geen en 10 voor veel beperkende maatregelen. 5 is de meest voorkomende score.

De stelling over de mate waarin de bewoners praten met buurtgenoten over hun plannen heeft een gemiddelde score van 5 met een standaarddeviatie van 3,4. Hierbij geldt dat een score van 0 staat voor geen onderlinge communicatie en een score van 10 voor veel onderlinge communicatie over toekomstige projecten. Opvallend is dat 0 de meest ingevulde score is door de respondenten. Veel mensen uit het district praten dus niet of nauwelijks met hun buurtgenoten over toekomstige plannen en initiatieven.

De laatste stelling met betrekking op de ontwerpprincipes gaat over het wel of niet aanwezig zijn van een externe partij die de bewoners helpt met het realiseren van plannen en opstarten van initiatieven. De gemiddelde score bij deze stelling is 3,2 met een standaarddeviatie van 3. 0 is de meest ingevulde score. Uit deze cijfers blijkt dat er niet echt sprake is van een externe partij waarbij de bewoners kunnen aankloppen voor advies of hulp.

Ook hier gaat het bij alle stellingen over het gevoel van de mensen. De scores zijn niet één op één om te zetten in cijfers. Het meet enkel het gevoel wat de respondenten bij bepaalde stellingen hebben.

		N	Mean	Std. Deviation	Median	Mode
Q19	'Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood'	283	4,3145	2,99705	5	5
Q25	'I told my neighbours about my plans for developments'	283	5,0459	3,40754	5	0
Q26	'There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood'	283	3,1873	2,98761	3	0

Tabel 8: Gemiddelde, standaarddeviatie, mediaan en modus van de stellingen over de ontwerpprincipes

4.2 Vooronderstellingen regressieanalyse

In het vorige hoofdstuk is de dataset die gebruikt gaat worden voor het beantwoorden van de hoofdvraag op een beschrijvende wijze behandeld. Doormiddel van drie multiple regressieanalyses zal er achtereenvolgens worden gekeken naar:

- Het effect van de ontwerpprincipes op sociale cohesie (4.3.1)
- Het effect van sociale cohesie op de mate van samenwerking (4.3.2)
- En het effect van de ontwerpprincipes op de mate van samenwerking (4.3.3)

De eerste analyse wordt uitgevoerd om te kijken of de ontwerpprincipes invloed hebben op de mate van sociale cohesie in het district. Vervolgens zal worden gekeken wat de invloed van de verschillende indicatoren van sociale cohesie op de mate van samenwerking is. Ook zal er worden geanalyseerd wat de totale score van sociale cohesie voor effect heeft op de samenwerking. Ten slotte zal er ook nog de directe invloed van de ontwerpprincipes op de mate van samenwerking getest worden.

Maar voordat deze analyses uitgevoerd kunnen worden moet er eerst worden gekeken of de verzamelde data aan de vooronderstellingen van een multiple regressieanalyse voldoet. De Vocht (2015, p.93) hanteert de volgende vijf vooronderstellingen:

1. Alle afhankelijke variabelen van het onderzoek hebben een interval- of ratioschaal. Wanneer er voor de onafhankelijke variabele categorische variabelen gebruikt worden, moeten die eerst worden omgezet naar dummy-variabelen.
2. Het verband tussen de afhankelijke variabele en de onafhankelijke variabelen moet volgens de theorie causaal zijn.
3. Er mag geen sprake zijn van multicollineariteit in het model.
4. Er is sprake van een lineair model.
5. Er moet sprake zijn van een normale verdeling van de afhankelijke variabelen voor de waarden van alle onafhankelijke variabelen en deze normale verdelingen hebben dezelfde variantie (homoscedastisch).

Aan de eerste vooronderstelling wordt voldaan. Er wordt bij de onafhankelijke variabele van sociale cohesie een categorische variabele gebruikt, namelijk `Huur_of_Koop`. Hier is een dummy variabele van gemaakt om ervoor te zorgen dat deze meegenomen kan worden in de analyse. Verder zijn alle gebruikte variabelen van interval- of ratioschaal.

Ook aan de tweede vooronderstelling wordt voldaan. Uit het theoretisch kader in hoofdstuk twee blijkt dat tussen de verschillende afhankelijke en onafhankelijke variabelen een causaal verband verstaat.

De derde veronderstelling zegt dat er geen multicollineariteit mag zijn tussen twee onafhankelijke variabelen die in het model worden opgenomen. Dit wil zeggen dat deze onafhankelijke variabelen niet ongeveer hetzelfde mogen meten, en dus niet met elkaar mogen correleren. Bij een correlatiecoëfficiënt (r) hoger dan 0,9 is er sprake van multicollineariteit. Wanneer dit het geval is mag één van de twee variabelen die met elkaar correleren niet worden meegenomen in het model. De methoden waaraan multicollineariteit kan worden gemeten hangt af van het meetniveau van de variabelen. Wanneer er variabelen van verschillende meetniveaus met elkaar worden vergeleken, moet de methode worden gekozen op basis van de variabele met het lagere meetniveau. Bij onafhankelijke variabelen van nominaal meetniveau wordt de correlatie met behulp van de Cramer's V getoetst. Enkel de variabele *Huur_of_Koop* is van nominaal meetniveau, waardoor de Cramer's V enkel bij deze variabele is getoetst. In Bijlage III zijn de uitkomsten van deze toetsen gepresenteerd. Hieruit blijkt dat deze variabele met geen enkele andere variabele van sociale cohesie overeenkomt. Immers liggen de correlatiecoëfficiënten van alle relaties onder de 0,9. De variabele *Huur_of_Koop* kan dus worden meegenomen in de regressieanalyse. Alle andere variabelen zijn van interval/ratio meetniveau. Hiervan wordt het correlatiecoëfficiënt met behulp van de Pearson's R berekend. Dit is voor zowel de variabelen van sociale cohesie als die van de ontwerpprincipes gedaan. Ook deze uitkomsten zijn te vinden in Bijlage III. Ook hieruit blijkt dat geen enkele relatie een correlatiecoëfficiënt van boven de 0,9 heeft. Hierdoor kunnen alle variabelen worden meegenomen in de regressieanalyse.

De vierde en vijfde vooronderstelling worden in het volgende hoofdstuk besproken.

4.3 Multiple regressieanalyse

In de volgende drie paragrafen zullen de resultaten van de verschillende multiple regressieanalyses gerapporteerd worden. Ten eerste zullen telkens de twee overgebleven vooronderstellingen besproken worden. Vervolgens zal bij de interpretatie van de regressiemodellen worden gekeken naar de *Adjusted R²*. Dit is een getal tussen de 0 en 1 wat de verklaringskracht van het model aangeeft. Vervolgens zal met de *unstandardized coefficient* worden aangegeven hoe het effect van de onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabele kan worden gerapporteerd. In bijlage IV zijn de bijbehorende grafieken en tabellen opgenomen.

4.3.1 De invloed van de ontwerpprincipes op sociale cohesie

Bij de eerste analyse is er gekeken naar het mogelijke verband tussen de ontwerpprincipes en sociale cohesie. Hier gelden de ontwerpprincipes als onafhankelijke variabelen en sociale cohesie als afhankelijke. Omdat bij een multiple regressieanalyse de afhankelijke maar uit één variabele kan bestaan is eerst een nieuwe variabele aangemaakt: Sociale_Cohesie_Totaal. Dit is de som van alle losse variabelen van sociale cohesie bij elkaar. Vervolgens is gecontroleerd of er sprake is van een lineair model (vierde vooronderstelling). Hiervoor is een residuenanalyse uitgevoerd, zodat gekeken kan worden of de residuen van de afhankelijke variabele normaal verdeeld zijn. De uitkomsten hiervan zijn te vinden in Bijlage IV. Uit de grafiek blijkt dat de residuen van het gevoel van sociale cohesie normaal verdeeld zijn. Ook blijkt uit een andere grafiek dat er een positieve lineaire functie is.

Resultaten

	B	Std. Error	Sig.
Ontwerpprincipes			
Belemmerende regels en wetten	0,286	0,193	0,139
Transparantie tussen buurtgenoten	1,363	0,173	,000
Externe hulp voor participatie	0,487	0,196	0,014
Model			
Observaties	280		
Adjusted R ²	0,259		

Tabel 9: Regressieanalyse, invloed van ontwerpprincipes op sociale cohesie (totaal)

In tabel 9 zijn de resultaten weergegeven van de regressieanalyse waarbij de invloed van de ontwerpprincipes op de totale score van sociale cohesie werd getoetst. In Bijlage IV zijn alle uitkomsten van deze toets terug te vinden. In het model zijn 280 observaties meegenomen. Met een *Adjusted R²* van 0,259 kan worden gezegd dat in het bovenstaande model 25,9% van de spreiding van de sociale cohesie verklaard kan worden door de onafhankelijke variabelen. Deze onafhankelijke variabelen zijn aan de linkerkant van het schema weergegeven en zijn de drie verschillende variabelen die de ontwerpprincipes meten.

Uit tabel 9 is tevens af te lezen wat de afzonderlijke verbanden zijn tussen deze onafhankelijke en de afhankelijke variabele. De eerste variabele, 'belemmerende regels en wetten', is niet significant ($0,139 > 0,05$) en zal daarom niet verder meegenomen worden in de analyse. De tweede variabele, 'transparantie tussen buurtgenoten', is wel significant ($0,000 < 0,05$). Hiervan kan dus gezegd worden dat wanneer de onafhankelijke variabele 'transparantie tussen buurtgenoten' met 1% toeneemt, de afhankelijke variabele 'sociale cohesie totaal' met 1,363 stijgt. Dus naarmate mensen

het met elkaar hebben over wat ze van plan zijn in de buurt, zal volgens dit model de sociale cohesie in het gebied stijgen. Ook de derde variabele, 'externe hulp voor participatie', is significant ($0,014 < 0,05$). Hiervan kan worden gezegd dat wanneer deze onafhankelijke variabele 'externe hulp voor participatie' met 1% stijgt, de afhankelijke variabele 'sociale cohesie totaal' met 0,487 toeneemt. Volgens het model zal dus de sociale cohesie in de wijk verbeteren naarmate mensen het gevoel hebben dat er een externe persoon ter beschikking staat die hun kan helpen met nieuwe initiatieven of plannen voor de buurt.

4.3.2 De invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking

Bij deze analyse is de invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking onderzocht. Hier gelden de afzonderlijke variabelen van sociale cohesie als onafhankelijke variabele en de mate van samenwerking als afhankelijke. In tegenstelling tot de vorige analyse (4.3.1) is de variabele van sociale cohesie niet het totaal. Aan de hand van een residuenanalyse is gekeken of de residuen van de afhankelijke variabele normaal verdeeld zijn. In Bijlage IV zijn de resultaten hiervan te zien. De residuen voor de mate van samenwerking zijn normaal verdeeld. Ook is er sprake van een lineaire functie. Ten slotte wordt uit het *scatterplot* nog duidelijk dat het model homoscedastisch is, aangezien de residuen ongeveer evenwichtig rond de horizontale nullijn liggen.

Resultaten

	B	Std. Error	Sig.
Sociale cohesie			
Huur of koop (dummy)	4,637	1,613	0,004
Aantal jaar in de buurt	0,833	0,400	0,038
Praten met burens	0,114	0,261	0,662
Vrienden in de buurt	0,125	0,275	0,651
Gemeenschapsgevoel	0,241	0,263	0,360
Activeer anderen	1,559	0,197	,000
Vertrouwen in netwerk	0,604	0,180	0,001
Model			
Observaties	280		
Adjusted R ²	0,387		

Tabel 10: Regressieanalyse, invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking

In tabel 10 zijn de resultaten gepresenteerd van de regressieanalyse, waarbij de invloed van de verschillende variabelen van sociale cohesie op de mate van samenwerking worden gemeten. In Bijlage IV zijn de volledige uitkomsten van deze toets terug te vinden. 280 observaties zijn in het

model meegenomen. Met een *Adjusted R²* van 0,387 kan worden gezegd dat in het bovenstaande model 38,7% van de spreiding van de mate van samenwerking verklaard kan worden door de onafhankelijke variabelen. Deze onafhankelijke variabelen zijn aan de linkerkant van het schema weergegeven en zijn de zeven verschillende variabelen die sociale cohesie meten.

Of de respondenten in het bezit zijn van een pand of dit huren is opgenomen als een dummy variabele. De variabele is tijdens de enquête in categorieën gemeten waardoor het omgezet moest worden naar een interval/ratio-meetniveau. In dit geval betekent een 0 bij deze variabele 'huur', en een 1 'koop'. De vooronderstelling hierbij is dat mensen die een pand in bezit hebben in het district meer tijd en energie willen steken in het verbeteren van de buurt en het samenwerken met buurtgenoten. Dit blijkt ook uit het model. De dummyvariabele 'huur of koop' is significant ($0,004 < 0,05$). Uit tabel 10 kan afgelezen worden dat naarmate de onafhankelijke dummyvariabele 'huur of koop' met 1% stijgt, de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 4,637 toeneemt. De tweede variabele 'aantal jaar in de buurt' is ook significant ($0,038 < 0,05$). Hiervan kan gezegd worden dat naarmate de onafhankelijke variabele 'aantal jaar in de buurt' met 1% stijgt, dat de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 0,833 zal stijgen. Dus hoe langer een respondent in de buurt is gevestigd, hoe meer hij of zij met buurtgenoten wil samenwerken. De volgende drie onafhankelijke variabelen, 'praten met burens' ($0,662 > 0,05$), 'vrienden in de buurt' ($0,651 > 0,05$) en 'gemeenschapsgevoel' ($0,36 > 0,05$) zijn niet significant en daardoor niet meegenomen in de analyse. De onafhankelijke variabele 'activeer anderen' is wel significant ($0,00 < 0,05$). Dit wil zeggen dat wanneer de onafhankelijke variabele 'activeer anderen' met 1% stijgt, de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 1,559 zal stijgen. Dus hoe meer de respondenten de buurtgenoten activeren om deel te nemen aan projecten, hoe meer mensen bereid zijn om samen te werken. Ten slotte is er nog de onafhankelijke variabele 'vertrouwen in netwerk'. Ook deze is significant ($0,001 < 0,05$). Dit toont aan dat wanneer de onafhankelijke variabele 'vertrouwen in netwerk' met 1% stijgt, de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 0,604 zal toenemen. Dat wil zeggen dat hoe meer vertrouwen de respondenten hebben in hun eigen netwerk, hoe meer ze zullen samenwerken met elkaar in buurtprojecten.

Ook is er nog een analyse uitgevoerd waarbij niet is gekeken naar de afzonderlijke variabelen van sociale cohesie. Maar sociale cohesie als totaal. In dit model is 'sociale cohesie totaal' de onafhankelijke variabele en de mate van samenwerking de afhankelijke. In tabel 11 zijn de resultaten van deze toets gepresenteerd. De volledige uitkomsten zijn terug te vinden in Bijlage IV.

Resultaten

	B	Std. Error	Sig.
Sociale cohesie			
Sociale cohesie totaal	0,546	0,050	,000
Model			
Observaties	280		
Adjusted R ²	0,301		

Tabel 11: Regressieanalyse, invloed van sociale cohesie (totaal) op de mate van samenwerking

In dit model zijn 280 observaties meegenomen. Met een *Adjusted R²* van 0,301 kan worden gezegd dat in het bovenstaande model 30,1% van de spreiding van de mate van samenwerking verklaard kan worden door de totale som van sociale cohesie. De onafhankelijke variabele ‘sociale cohesie totaal’ is in dit model significant ($0,00 < 0,05$). Daardoor kan geconcludeerd worden dat naarmate de onafhankelijke variabele ‘sociale cohesie totaal’ met 1% stijgt, de afhankelijke variabele ‘mate van samenwerking’ met 0,546 zal stijgen. Dit houdt dus in dat hoe meer sociale cohesie er in het gebied is, hoe groter de mate van samenwerking zal zijn.

4.3.3 De invloed van de ontwerpprincipes op de mate van samenwerking

Ten slotte is nog een laatste regressieanalyse uitgevoerd, waarbij de invloed van de ontwerpprincipes op de mate van samenwerking is onderzocht. Aan de hand van een residuenanalyse is gekeken of de residuen van de afhankelijke variabele normaal verdeeld zijn. In Bijlage IV zijn de resultaten hiervan te zien. De residuen voor de mate van samenwerking zijn normaal verdeeld en is er sprake van een lineaire functie. Ook wordt uit het *scatterplot* duidelijk dat het model homoscedastisch is, aangezien de residuen ongeveer evenwichtig rond de horizontale nullijn liggen.

Resultaten

	B	Std. Error	Sig.
Ontwerpprincipes			
Belemmerende regels en wetten	0,552	0,173	0,002
Transparantie tussen buurtgenoten	1,263	0,158	,000
Externe hulp voor participatie	1,013	0,178	,000
Model			
Observaties	283		
Adjusted R ²	0,379		

Tabel 12: Regressieanalyse, invloed van ontwerpprincipes op de mate van samenwerking

In het model zijn 283 observaties meegenomen. En met een *Adjusted R²* van 0,379 kan worden gezegd dat in het bovenstaande model 37,9% van de spreiding van de mate van samenwerking verklaard kan worden door de onafhankelijke variabelen. Deze onafhankelijke variabelen zijn aan de linkerkant van het schema weergegeven en zijn de drie verschillende variabelen die de ontwerpprincipes meten.

Uit tabel 12 is af te lezen wat de afzonderlijke verbanden zijn tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabelen. De eerste onafhankelijke variabele, 'belemmerende regels en wetten' is significant ($0,002 < 0,05$). Hiervan kan gezegd worden dat naarmate de onafhankelijke variabele 'belemmerende regels en wetten' met 1% stijgt, dat de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 0,552 zal toenemen. Dit wil zeggen dat naarmate de respondenten minder het gevoel hebben dat er beperkende regels door externe autoriteiten zijn opgesteld, de mate van samenwerking groter is. De tweede variabele 'transparantie tussen buurtgenoten' is ook significant ($0,00 < 0,05$). Daardoor kan geconcludeerd worden dat naarmate de onafhankelijke variabele 'transparantie tussen buurtgenoten' met 1% stijgt, de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 1,263 zal toenemen. Dus wanneer respondenten met burens overleggen over hun plannen zal de mate van samenwerking toenemen. Ten slotte is ook de laatste variabele 'externe hulp voor participatie' significant ($0,00 < 0,05$). Er kan dus gezegd worden dat wanneer de onafhankelijke variabele 'externe hulp voor participatie' met 1% stijgt, de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 1,013 zal toenemen. Volgens het model zal de mate van samenwerking dus groter worden wanneer de respondenten het gevoel hebben dat er een extern persoon hulp biedt bij het realiseren van burgerinitiatieven.

5. Conclusie, aanbeveling en reflectie

In dit laatste hoofdstuk zal het onderzoek worden afgesloten met een conclusie, waarin het antwoord op de hoofdvraag zal worden geformuleerd. Daarna zullen er aanbevelingen worden gedaan voor zowel in de praktijk als voor in vervolgonderzoek. Ten slotte zal het hoofdstuk worden afgesloten met een reflectie op het onderzoek, waar zowel de inhoud als het proces besproken worden.

5.1 Conclusie

Na het literatuuronderzoek in hoofdstuk 2, de dataverzameling in Seoul en de analyses in hoofdstuk 4, kan de hoofdvraag beantwoord worden. De hoofdvraag luidt:

‘In welke mate is (een gebrek aan) sociale cohesie van invloed op meeliftgedrag in de organische gebiedsontwikkeling, en in hoeverre beïnvloeden de ontwerpprincipes voor zelforganisatie dit gedrag?’

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn er een aantal regressieanalyses uitgevoerd. Ten eerste is gekeken wat de invloed van de ontwerpprincipes op sociale cohesie is. Daaruit bleek dat het hebben van een transparante relatie omtrent nieuwe initiatieven met buurtgenoten zorgt voor een sterkere sociale cohesie. Ook het wel of niet aanwezig zijn van een extern persoon die hulp biedt aan buurtbewoners om initiatieven op te zetten heeft effect op de sociale cohesie. Wanneer zo’n extern persoon niet aanwezig is zal er een minder gevoel van sociale cohesie in de buurt zijn. Hieruit kan worden geconcludeerd dat ontwerpprincipes een bijdrage kunnen leveren aan de sociale cohesie van een wijk of buurt. Echter waren zoals eerder bij de operationalisatie (3.3.1) al was vermeld, niet alle ontwerpprincipes geschikt om deel te nemen aan dit onderzoek. Het is dus de vraag of ook de andere ontwerpprincipes invloed kunnen hebben op de sociale cohesie.

Ten tweede is de invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking op twee verschillende manier getoetst. Eerst is er rekening gehouden met de verschillende afzonderlijke variabelen van sociale cohesie. Daaruit bleek dat niet alle variabelen een significant effect hadden op de mate van samenwerking. Volgens het model had het in bezit hebben of huren van een pand in het district wél invloed op de mate van samenwerking. Zo zou het in bezit hebben van een pand zorgen voor meer samenwerking, wat logischerwijs zou kunnen worden verklaard doordat deze mensen meer binding hebben met de buurt. Zij hebben daar namelijk een stuk grond op waarvan ze graag willen dat dat meer waard wordt. Hierdoor is het logisch dat ze eerder bereid zijn om samen te werken en het

gebied te verbeteren. Ook het aantal jaren dat een respondent in het gebied gevestigd zit was van invloed op de mate van samenwerking. Uit het model bleek dat naarmate het aantal jaren in het district toeneemt, de mate van samenwerking ook stijgt. Dit kan als oorzaak hebben dat mensen die al langer in het gebied wonen meer binding hebben met de buurtgenoten en daardoor eerder geneigd zijn om met ze samen te werken. Dit valt ook samen met de variabele van vertrouwen in het netwerk. Het bleek namelijk dat meer vertrouwen in het netwerk zorgde voor meer onderlinge samenwerking. Deze netwerken zijn zoals eerder beschreven al jaren oud en worden van generatie op generatie doorgegeven. Ten slotte had ook het activeren van buurtgenoten een positieve invloed op de mate van samenwerking. De stijging in mate van samenwerking kan worden verklaard, doordat het aanspreken en motiveren van buurtgenoten helpt. Hierdoor kunnen mensen gemotiveerd zijn om samen te werken aan het verbeteren van de buurt. Vervolgens is nog gekeken naar het verband tussen de totale som van sociale cohesie en de mate van samenwerking. Hieruit bleek dat sociale cohesie een positief verband heeft met de mate van samenwerking. Hoe sterker de cohesie, hoe meer er wordt samengewerkt.

Als laatste is nog gekeken naar de mogelijke invloed van de ontwerpprincipes op de mate van samenwerking. Hieruit bleek dat de afzonderlijke onafhankelijke variabelen allemaal een significant effect hebben op de mate van samenwerking. Zo zorgen regels en wetgevingen van externe autoriteiten om projecten te realiseren ervoor dat er minder wordt samengewerkt. Dit kan de logische verklaring hebben dat ze simpelweg door die belemmeringen niet in staat zijn om samen te werken. Ook de transparantie tussen buurtbewoners omtrent het delen van informatie over initiatieven en projecten zorgt ervoor dat er meer kan worden samengewerkt. De oorzaak hiervan kan zijn dat door het delen van informatie bekend wordt dat mensen iets van plan zijn, iets waar ze anders helemaal niet achter waren gekomen. Hierdoor is het voor deze mensen mogelijk om mee te helpen of deel te nemen aan het initiatief. Ten slotte is de aanwezigheid van een externe partij die de buurtbewoners assisteert en helpt bij het realiseren van plannen ook goed voor de mate van samenwerking. Door deze externe persoon kan het starten van initiatieven gemakkelijker waardoor mensen misschien eerder geneigd zijn om deel te nemen en dus samen te werken.

Als antwoord op de hoofdvraag kan dus worden gezegd dat de mate van samenwerking wordt beïnvloed door de sterkte van de sociale cohesie in een gebied. Of in andere woorden: naar mate er meer sociale cohesie is in een buurt, wijk of district, zal er meer worden samengewerkt, en dus minder meeliftgedrag ontstaan. De ontwerpprincipes spelen daar ook een rol in. Uit de analyses

bleek dat de ontwerpprincipes zowel een direct effect hebben op de sociale cohesie in een gebied als op de mate van samenwerking.

5.2 Aanbeveling

De doelstelling van het onderzoek was het vergroten van de kennis over de rol en invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking en meeliftgedrag. Daarnaast was ook het doel om erachter te komen welke invloed de ontwerpprincipes hebben op dit verband. De kennis die met dit onderzoek is opgedaan kan door de inwoners van het Sewoon District gebruikt worden om samen hun wijk te verbeteren.

5.2.1 Praktijk

Een aanbeveling die aan de bewoners van het Sewoon District gegeven kan worden is het opstellen van duidelijke informele regels met elkaar. Meeliftgedrag ontstaat wanneer mensen geen sociale band of zich niet verantwoordelijk voelen voor de wijk. Wanneer regels worden opgesteld, bijvoorbeeld doormiddel van een extern persoon kan ervoor gezorgd worden dat de samenwerking tussen de verschillende bewoners zal verbeteren. Daarnaast speelt het vertrouwen in elkaar een grote rol bij organische gebiedsontwikkeling. Vertrouwen is één van de indicatoren voor sociale cohesie die ervoor kan zorgen dat de onderlinge samenwerking beter gaat. Vertrouwen groeit met de jaren, maar kan ook komen door te weten wie je burens zijn en daar een goede band mee te hebben.

5.2.2 Vervolgonderzoek

Er is na dit onderzoek nog veel ruimte voor vervolgonderzoek. Uit dit onderzoek is gebleken dat er een verband bestaat tussen sociale cohesie en de mate van samenwerking. Ook de ontwerpprincipes bleken invloed te hebben op dit verband. Echter is het door de geringe grootte van de steekproef en het gebruikte steekproefkader niet mogelijk om de uitkomsten van dit onderzoek te generaliseren over mensen die niet hebben deelgenomen aan het onderzoek. Eén van de doelen van dit onderzoek was het vergroten van de kennis zodat ook op andere plekken waar problemen met organische gebiedsontwikkeling dreigen te bestaan, er aan de hand van dit onderzoek iets mee gedaan kan worden. Helaas is dat dus niet mogelijk. Een vervolgonderzoek zou kunnen zijn om dit nog een keer te toetsen maar dan met een grotere steekproef. Ook zou dit onderzoek op meerdere plekken uitgevoerd kunnen worden om zo de uitkomsten met elkaar te kunnen vergelijken.

Daarnaast zou het ook interessant zijn om het verband van de ontwerpprincipes op sociale cohesie en op de mate van samenwerking meer te toetsen. In dit onderzoek was het om eerder beschreven

redenen niet mogelijk om alle ontwerpprincipes te toetsen. Echter bleken degene die wel getoetst zijn een duidelijke invloed te hebben. Het zou interessant zijn om dit verder uit te zoeken aan de hand van een nieuw onderzoek. Ook zou het interessant kunnen zijn om dit onderzoek om de zoveel tijd uit te voeren en er zo een tijdreeksonderzoek van te maken. Er kan dan beter een oorzaak-gevolg relatie vastgesteld worden tussen de concepten. Daarnaast betreft het een gebied waaromheen volop ontwikkeld wordt. Dit zou van grote invloed kunnen zijn op de meningen van respondenten over de jaren heen.

5.3 Reflectie

Het onderzoek eindigt met een beschouwing van de sterkten en verbeteringspunten. Het opstellen van de vragenlijst was een lastige klus. Aangezien de enquête was bedoeld voor zeven verschillende onderzoeken was het lastig om ervoor te zorgen dat ieders onderzoek er even veel in was vertegenwoordigd. Ook moest de vragenlijst kort blijven om zo ervoor te zorgen dat zo veel mogelijk mensen hem zouden invullen. Dit is ook de reden dat veel vragen in de vragenlijst niet van toepassing zijn op mijn eigen onderzoek. Wanneer ik in mijn eentje een vragenlijst had mogen opstellen had ik meer vragen en stellingen kunnen toevoegen waarmee ik analyses kon doen.

Bij de planning van het veldwerk werd besloten dat we met z'n zevenen rond de vierhonderd enquêtes wilden ophalen. Met de hulp van een groep Koreaanse studenten moest dat goed te doen zijn veronderstelden wij. Echter haakte deze groep op het laatste moment af waardoor we genoodzaakt waren om later te beginnen met het veldwerk. Ook moesten er nieuwe studenten gezocht worden om ons te kunnen begeleiden. Dit is uiteindelijk gelukt, maar helaas in mindere mate dan als we eerst tot onze beschikking hadden. Hierdoor kon het veldwerk minder efficiënt ingericht worden dan gehoopt. Echter hebben we er door goed te communiceren voor gezorgd dat de beschikbare Koreaanse studenten zo goed mogelijk werden gebruikt. Er werd een overzicht gecreëerd met hoe veel studenten we per dag en per uur beschikbaar hadden. Op deze manier hebben we ervoor kunnen zorgen dat we toch nog bijna driehonderd enquêtes hebben kunnen afnemen in een relatief korte tijd.

Een ander verbeterpunt is de manier van afnemen van de vragenlijst. Het was erg tijdrovend om langs de deuren te gaan en bij ieder zo'n 10 minuten te blijven wachten. Hoewel we hier een strategie voor bedacht hadden om het zo snel mogelijk te laten verlopen, moet het makkelijker kunnen. In het vervolg zou het beter zijn om de beschikking te hebben over een database met daarin

alle namen en mailadressen van de bewoners. Hierdoor kan iedereen bereikt worden en is het verzamelen van de data minder tijdrovend.

6. Literatuurlijst

Abrahamse, J.E. (2010). *De grote uitleg van Amsterdam: stadsontwikkeling in de zeventiende eeuw* (Proefschrift). Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Berman, Y. & Philips, D. (2004). *Indicators for Social Cohesion*. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Vienna.

Beunderman, J. & Urhahn, G. (2009). *Heerlijke inbreuk: Jane Jacobs en de spontaniteit van de stad. De levende stad. Over hedendaagse betekenis van Jane Jacobs*. Uitgeverij SUN: Amsterdam.

Buitelaar, E., Kooiman, M. & Robbe, C. (2012a). *Planeconomie en organische gebiedsontwikkeling*. In Grondzaken in de praktijk, decembernummer 25-27.

Buitelaar, E., Feenstra, S., Galle, M., Lekkerkerker, J., Sorel, N. & Tennekes, J. (2012b). *Vormgeven aan de spontane stad: belemmeringen en kansen voor organische gebiedsontwikkeling*. Uitgeverij PBL: Den Haag.

Buiter, M. & Verschoor, W. (2014). *Crisis Creëert Ruimte. Een transitieprogramma voor duurzame gebiedsontwikkeling*. Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling.

Bukman, B. & Witsen, P.P. (2013). *Ik geloof meer in businesscases dan in subsidies*. Jaarboek Landschapsarchitectuur en Stedenbouw 2013. Uitgeverij Blauwdruk: Wageningen. 66-71.

Dekker, K. & Bolt, G. (2005). *Social Cohesion in Post-war Estates in the Netherlands: Differences between Socioeconomic and Ethnic Groups*. *Routledge*, 13, 2447-2470.

Glas, I. & Mulder, L. (2018). *Diversiteit naar herkomst en sociale cohesie*. De nieuwe verscheidenheid.

De Graaf, P. (2019, 24 april). Een park voor burgers door burgers: Tilburgers leggen in de stad hun eigen 'Central Park' aan. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 8 juni 2019, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/een-park-voor-burgers-door-burgers-tilburgers-leggen-in-de-stad-hun-eigen-central-park-aan~bc7b9c9c/>

Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162, 1243-1248.

Hospers, G.J., van Melik, R. & Ernste, H. (2015). (red.) *Visies op de stad: Van tuindorp tot smart city*. Boom Lemma: Den Haag.

Huygen, A. & de Meere, F. (2008). *De invloed en effecten van sociale samenhang*. Verwey-Jonker Instituut: Utrecht.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House: New York.

Jonkman, A. (2012). Doe-het-zelf-gebiedsontwikkeling: afboeken en uitgeven. *Rooilijn*, 45 (2), 106-109.

De Kam, G. & Needham, B. (2003). *Een hele opgave: Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering*. Nijmegen.

Korzilius, H. (2008). *De kern van survey-onderzoek*. Van Gorcum: Assen.

Maak Oosterwold. (z.d.). *Organische gebiedsontwikkeling*. Geraadpleegd op 5 maart 2019, van <https://maakoosterwold.nl/hoe-werkt-het/organische-gebiedsontwikkeling/>

Van der Maesen, L.J.G. & Walker, A. (2012). *Social Quality, From Theory to Indicators*. Palgrave MacMillan: Basingstoke, UK.

Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press: Cambridge, USA.

Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University: Cambridge.

Parker, P. & Johansson, M. (2011). *The uses and abuses of Elinor Ostrom's concept of commons in urban theorizing*. Department of Urban studies. Malmö University: Malmö.

Peek, G. & van Remmen, Y. (2012). *Investeren in gebiedsontwikkeling nieuwe stijl. Handreikingen voor samenwerking en verdienmodellen*. Ministerie van Infrastructuur en Milieu: Den Haag.

Van der Ploeg, P. (2016). *Ensie. Likert-schaal*. Geraadpleegd op 13 april 2019, van <https://www.ensie.nl/piet-van-der-ploeg/likert-schaal>

Seoul Institute. (2018). *Regeneration Without Demolition: Remaking Sewoon*. Geraadpleegd op 4 juli 2019, van <https://www.clc.gov.sg/research-publications/publications/digital-library/view/regeneration-without-demolition-remaking-sewoon>

Soeterbroek, F. (2016). *Organische stads- en gebiedsontwikkeling crisis-hype? Mooi niet!* Geraadpleegd op 5 maart 2019, van <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/organische-stads-en-gebiedsontwikkeling-crisis-hype-mooi-niet/>

Ten Have, F. (2016). *Winnaar MCD-scriptieprijs: Niks organische gebiedsontwikkeling, kaders en visie hebben we nodig*. Geraadpleegd op 5 maart 2019, van <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/niks-organische-gebiedsontwikkeling-kaders-en-visie-hebben-we-nodig/>

Tolsma, J. & van der Meer, T.W.G. (2018). Trust and contact in diverse neighbourhoods: An interplay of four ethnicity effects. *Social Science Research* 73, 92-106.

Urhahn Urban Design. (2010). *Spontane Stad*. BIS Publishers: Amsterdam.

Vennix, J. (2011). *Theorie en praktijk van empirisch onderzoek* (5^e druk). Pearson Education Benelux: Amsterdam

Vermeijden, B. (1997). *Stadsvernieuwing '66-'96: dynamiek in beleidsdenken*. Delft Digital Press: Delft.

Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2016). *Het ontwerpen van een onderzoek* (5e druk). Boom uitgevers: Amsterdam.

De Vocht, A. (2015). *Basishandboek SPSS 23*. Bijleveld Press: Utrecht.

Weick, K.E. (1976). Educational organizations as loosely-coupled systems. *Administrative Science Quarterly*, 21, 1-21.

Weterings, A., Dammers, E., Breedijk, M., Boschman, S. & Wijngaarden, P. (2009). *De waarde van de kantooromgeving. Effecten van omgevingskenmerken op de huurprijzen van kantoorpanden*. Uitgeverij PBL: Den Haag.

Wisselkoers.nl. (2019). *Zuid-Koreaanse Won*. Geraadpleegd op 2 juli 2019, van https://www.wisselkoers.nl/zuid-koreaanse_won

7. Bijlagen

Bijlage I: Vragenlijst

Introduction:

Hello,

We are students from the EWHA Womans University and Radboud University (The Netherlands) and we are working together on a student project about the future development of this neighbourhood. Your opinion is important for our project, specifically for you as either an entrepreneur working in this area or as a resident living here. With the following statements we would like to learn about your opinions, so we can represent your views on what is best for this neighbourhood. Your response will be **anonymous** and treated completely confidential, the results will only be used for research purposes and will not be distributed in any other form. The survey will take circa 7 minutes to complete.

Thank you for your cooperation!

General Questions:

Q1: What is your age?

- A1. 0-17
- A2. 18-30
- A3. 31-45
- A4. 46-60
- A5. 61->

Q2: What gender do you identify as?

- A1. male
- A2. female
- A3. other

Q3: What is your employment status?

- A1. employed full time
- A2. employed part time
- A3. unemployed
- A4. student
- A5. retired

Q4: What is your relation to this neighbourhood?

- A1. resident
- A2. entrepreneur
- A3. employee
- A5. both resident and work

Q5: In which scale is your neighbourhood network?

- A1. alley
- A2. block
- A3. neighbourhood
- A4. elsewhere

Q6: What type of entrepreneur do you identify as?

- A1. creative
- A2. restaurant
- A3. retail
- A4. manufacturing

Q7: Where are you located?

- A1. block 2
- A2. block 3
- A3. block 4
- A4. block 5
- A5. block 6.1
- A6. block 6.2
- A7. block 6.3
- A8. block 6.4
- A9. Sewoon Sangga
- A10. Cheongye Sangga
- A11. Daerim Sangga
- A12. Sampung Sangga
- A13. PJ Hotel
- A14. Sinseong Sangga
- A15. Jinyang Sangga
- A16. n/a

Q8: How long have you been located in the neighbourhood?

- A1. 0-2 years
- A2. 2-5 years
- A3. 5-10 years
- A4. 10-20 year
- A5. 20 years or more

Q9: Do you own or rent property?

- A1. rent
- A2. own

Participation in Collective Action:

Q10: I am content with the current state of the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q11: I worry about the development of the area.

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q12: The government informs me on developments in this neighbourhood (for example public hearings, social media, news, etc.).

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q13: I have participated recently (the past 5 years) in activities to help improve the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q14: I have invested a lot of time in neighbourhood improving activities.

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q15: I have invested a lot of money in neighbourhood improving activities.

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Factors that indicate extent of collective action

Government

Q16: The government enables me to improve the neighbourhood (for example: subsidies, legal help, laws).

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q17: I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q18: I think my opinion is taken seriously by governmental institutions.

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q19: Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Neighbours

Q20: I often talk with people in the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q21: I have a lot friends in the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q22: I feel a sense of community in the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q23: I activate other people to help improve the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q24: I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q25: I told my neighbours about my plans for developments.

Fully Disagree Fully Agree
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q26: There is a community neighbourhood organisation or community leader who helps me with the development of the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Personal

Q27: I think I can help improve the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q28: I am willing to participate in improving the neighbourhood.

Fully Disagree Fully Agree
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q29: I don't care what the government does with the neighbourhood as long as I am well compensated (For example: financially, housing, business opportunities).

Fully Disagree

Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q30: I fear to be financially damaged by the redevelopment of the neighbourhood.

Fully Disagree

Fully Agree

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Q31: On what scale are you most likely to invest in time, money and/or effort? (More answers are possible)

- A1. individual property
- A2. shared investment in public space
- A3. shared investment in block where you are located
- A4. shared investment in the neighbourhood

Other Questions

Q32: What is your current living situation?

- A1. solitary
- A2. with partner
- A3. family
- A4. with roommate(s)
- A5. other

Q33: What is your highest achieved educational title?

- A1. none
- A2. primary school
- A3. middle school
- A4. vocational high school
- A5. general high school
- A6. junior college
- A7. university
- A8. I do not want to answer this question

Q34: What is your annual net income?

- A1. 0-15.000.000 won
- A2. 15.000.001-30.000.000 won
- A3. 30.000.001-45.000.000 won
- A4. 45.000.001-60.000.000 won
- A5. 60.000.001+ won
- A6. I do not want to answer this question

Thank you for your cooperation.

Bijlage II: Beschrijvende statistiek

Kruistabel leeftijd * geslacht

			Gender		Total
			Male	Women	
Age	0 - 17	Count	1	0	1
		% within What is your age?	100,00%	0,00%	100,00%
		% within What gender do you identify as?	0,40%	0,00%	0,40%
		% of Total	0,40%	0,00%	0,40%
	18 - 30	Count	14	6	20
		% within What is your age?	70,00%	30,00%	100,00%
		% within What gender do you identify as?	6,20%	10,70%	7,10%
		% of Total	5,00%	2,10%	7,10%
	31 - 45	Count	47	7	54
		% within What is your age?	87,00%	13,00%	100,00%
		% within What gender do you identify as?	20,80%	12,50%	19,10%
		% of Total	16,70%	2,50%	19,10%
	46 - 60	Count	105	35	140
		% within What is your age?	75,00%	25,00%	100,00%
		% within What gender do you identify as?	46,50%	62,50%	49,60%
		% of Total	37,20%	12,40%	49,60%
	61 +	Count	59	8	67
		% within What is your age?	88,10%	11,90%	100,00%
		% within What gender do you identify as?	26,10%	14,30%	23,80%
		% of Total	20,90%	2,80%	23,80%
Total		Count	226	56	282
		% within What is your age?	80,10%	19,90%	100,00%
		% within What gender do you identify as?	100,00%	100,00%	100,00%
		% of Total	80,10%	19,90%	100,00%

Kruistabel werkstatus * beroepssector

			What type of entrepreneur do you identify as?				Total
			Creative	Restaurant	Retail	Manufacturing	
What is your employment status?	employed full time	Count	9	9	141	97	256
		% within What is your employment status?	3,5%	3,5%	55,1%	37,9%	100,0%
		% within What type of entrepreneur do you identify as?	81,8%	81,8%	93,4%	93,3%	92,4%
		% of Total	3,2%	3,2%	50,9%	35,0%	92,4%
	employed part time	Count	1	1	7	4	13
		% within What is your employment status?	7,7%	7,7%	53,8%	30,8%	100,0%
		% within What type of entrepreneur do you identify as?	9,1%	9,1%	4,6%	3,8%	4,7%
		% of Total	0,4%	0,4%	2,5%	1,4%	4,7%
	unemployed	Count	0	0	2	0	2
		% within What is your employment status?	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
		% within What type of entrepreneur do you identify as?	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	0,7%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,7%	0,0%	0,7%
	student	Count	1	0	1	1	3
		% within What is your employment status?	33,3%	0,0%	33,3%	33,3%	100,0%
		% within What type of entrepreneur do you identify as?	9,1%	0,0%	0,7%	1,0%	1,1%
		% of Total	0,4%	0,0%	0,4%	0,4%	1,1%
	retired	Count	0	1	0	2	3
		% within What is your employment status?	0,0%	33,3%	0,0%	66,7%	100,0%
		% within What type of entrepreneur do you identify as?	0,0%	9,1%	0,0%	1,9%	1,1%
		% of Total	0,0%	0,4%	0,0%	0,7%	1,1%
Total	Count	11	11	151	104	277	
	% within What is your employment status?	4,0%	4,0%	54,5%	37,5%	100,0%	
	% within What type of entrepreneur do you identify as?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	4,0%	4,0%	54,5%	37,5%	100,0%	

Vragen sociale cohesie

		I often talk with people in the neighbourhood - 1	I have a lot of friends in the neighbourhood - 1	I feel a sense of community in the neighbourhood - 1	I activate other people to help improve the neighbourhood - 1	I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1
N	Valid	283	283	283	283	283
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		7,4028	6,8481	6,8198	5,1979	4,9576
Std. Error of Mean		,15184	,17198	,17312	,18094	,18186
Median		8,0000	8,0000	7,0000	5,0000	5,0000
Mode		10,00	10,00	10,00	5,00	5,00
Std. Deviation		2,55443	2,89317	2,91232	3,04396	3,05939
Sum		2095,00	1938,00	1930,00	1471,00	1403,00

Vragen ontwerpprincipes

		Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1	I told my neighbours about my plans for developments - 1	There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1
N	Valid	283	283	283
	Missing	0	0	0
Mean		4,3145	5,0459	3,1873
Std. Error of Mean		,17816	,20256	,17759
Median		5,0000	5,0000	3,0000
Mode		5,00	,00	,00
Std. Deviation		2,99705	3,40754	2,98761
Sum		1221,00	1428,00	902,00

Bijlage III: Multicollineariteit

Indicatoren sociale cohesie

Nominaal - Cramer's V

Huur_of_koop * Netwerkschaal_wijk		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,142	,130
	Cramer's V	,142	,130
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Verblijfsduur		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,109	,502
	Cramer's V	,109	,502
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Praten_met_buren		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,188	,454
	Cramer's V	,188	,454
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Vrienden_in_buurt		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,244	,081
	Cramer's V	,244	,081
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Gemeenschapsgevoel_buurt		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,173	,593
	Cramer's V	,173	,593
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Actieveer_anderen		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,169	,631
	Cramer's V	,169	,631
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Vertrouwen_netwerk_beslissingen		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,152	,775
	Cramer's V	,152	,775
N of Valid Cases		280	

Interval / ratio – Pearson's R

		For how long have you been located in the neighbourhood?	I often talk with people in the neighbourhood - 1	I have a lot of friends in the neighbourhood - 1	I feel a sense of community in the neighbourhood - 1	I activate other people to help improve the neighbourhood - 1	I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1
In which scale is your neighbourhood network?	Pearson Correlation	,056	-,116	-,098	-,128*	-,031	,011
	Sig. (2-tailed)	,346	,051	,098	,031	,602	,850
	N	283	283	283	283	283	283
For how long have you been located in the neighbourhood?	Pearson Correlation	1	,228**	,376**	,270**	,099	,008
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,098	,898
	N	283	283	283	283	283	283
Do you own or rent property?	Pearson Correlation	,042	,013	,028	,022	,015	,024
	Sig. (2-tailed)	,488	,823	,637	,709	,804	,691
	N	280	280	280	280	280	280
I often talk with people in the neighbourhood -	Pearson Correlation	,228**	1	,615**	,562**	,394**	,194**

1	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,001
	N	283	283	283	283	283	283
I have a lot of friends in the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,376**	,615**	1	,702**	,302**	,147*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,013
	N	283	283	283	283	283	283
I feel a sense of community in the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,270**	,562**	,702**	1	,456**	,283**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000
	N	283	283	283	283	283	283
I activate other people to help improve the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,099	,394**	,302**	,456**	1	,397**
	Sig. (2-tailed)	,098	,000	,000	,000		,000
	N	283	283	283	283	283	283
I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,008	,194**	,147*	,283**	,397**	1
	Sig. (2-tailed)	,898	,001	,013	,000	,000	
	N	283	283	283	283	283	283

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ontwerpprincipes

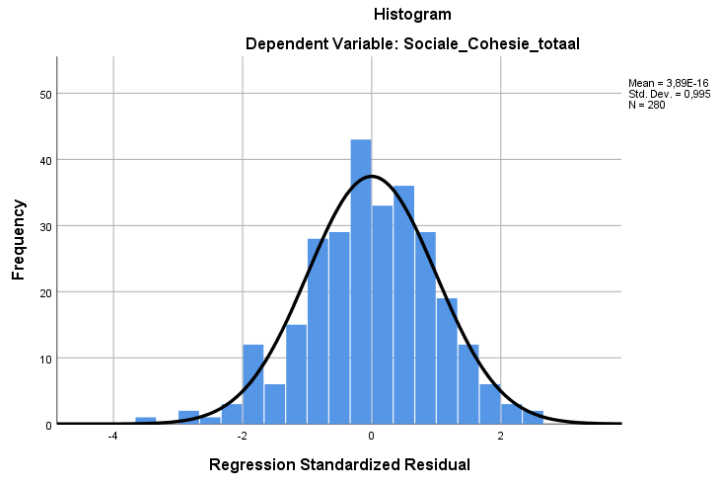
Interval / ratio – Pearson's R

		Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1	I told my neighbours about my plans for developments - 1	There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1
Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	1	,240**	,177**
	Sig. (2-tailed)		,000	,003
	N	283	283	283
I told my neighbours about my plans for developments - 1	Pearson Correlation	,240**	1	,315**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000
	N	283	283	283
There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,177**	,315**	1
	Sig. (2-tailed)	,003	,000	
	N	283	283	283

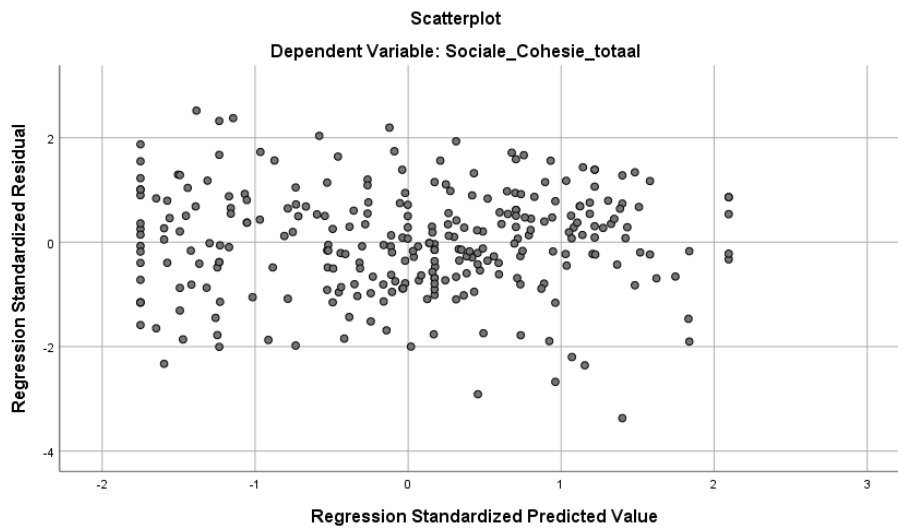
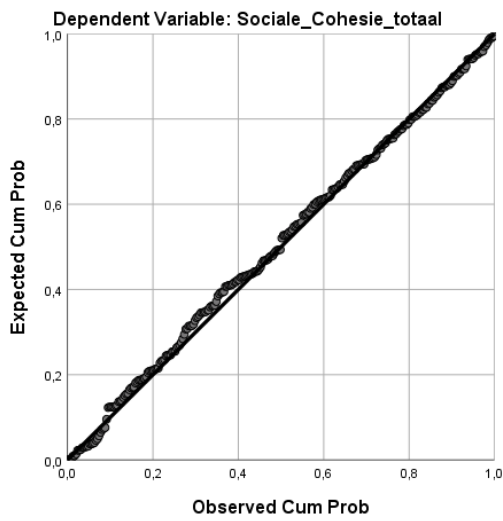
** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Bijlage IV: Multiple regressieanalyse

De invloed van de ontwerpprincipes op sociale cohesie

Normal P-P Plot of Regression Standardized Residual

Model Summary^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,517 ^a	,267	,259	9,24669
a. Predictors: (Constant), There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1, Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1, I told my neighbours about my plans for developments - 1				
b. Dependent Variable: Sociale_Cohesie_totaal				

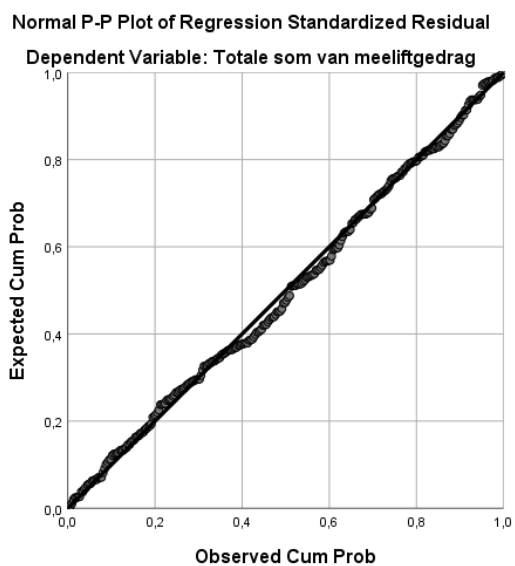
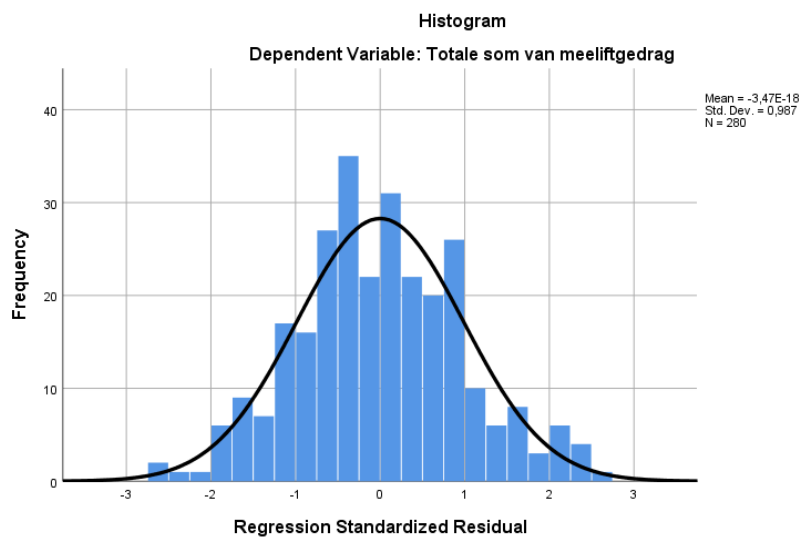
ANOVA^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	8610,191	3	2870,064	33,567	,000 ^b
	Residual	23598,377	276	85,501		
	Total	32208,568	279			
a. Dependent Variable: Sociale_Cohesie_totaal						
b. Predictors: (Constant), There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1, Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1, I told my neighbours about my plans for developments - 1						

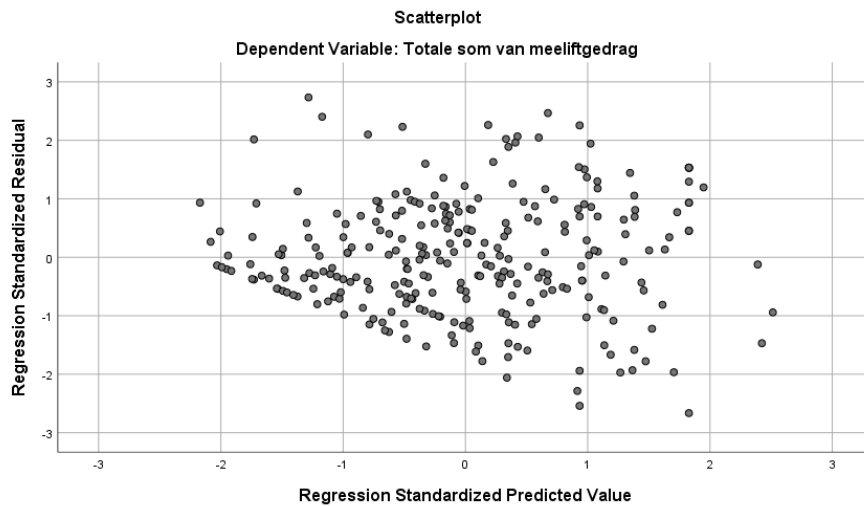
Coefficients^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	25,670	1,204		21,315	,000
	Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1	,286	,193	,079	1,483	,139
	I told my neighbours about my plans for developments - 1	1,363	,175	,431	7,797	,000
	There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1	,487	,196	,135	2,484	,014
a. Dependent Variable: Sociale_Cohesie_totaal						

Residuals Statistics ^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	25,6705	47,0283	35,3893	5,55526	280
Residual	-31,16626	23,29821	,00000	9,19685	280
Std. Predicted Value	-1,749	2,095	,000	1,000	280
Std. Residual	-3,371	2,520	,000	,995	280

a. Dependent Variable: Sociale_Cohesie_totaal

De invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking

Model Summary^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,634 ^a	,402	,387	8,33868
a. Predictors: (Constant), I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1, For how long have you been located in the neighbourhood?, Huur_of_Koop_dummy1, I often talk with people in the neighbourhood - 1, I activate other people to help improve the neighbourhood - 1, I feel a sense of community in the neighbourhood - 1, I have a lot of friends in the neighbourhood - 1				
b. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag				

ANOVA^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12736,717	7	1819,531	26,168	,000 ^b
	Residual	18913,154	272	69,534		
	Total	31649,871	279			
a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag						
b. Predictors: (Constant), I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1, For how long have you been located in the neighbourhood?, Huur_of_Koop_dummy1, I often talk with people in the neighbourhood - 1, I activate other people to help improve the neighbourhood - 1, I feel a sense of community in the neighbourhood - 1, I have a lot of friends in the neighbourhood - 1						

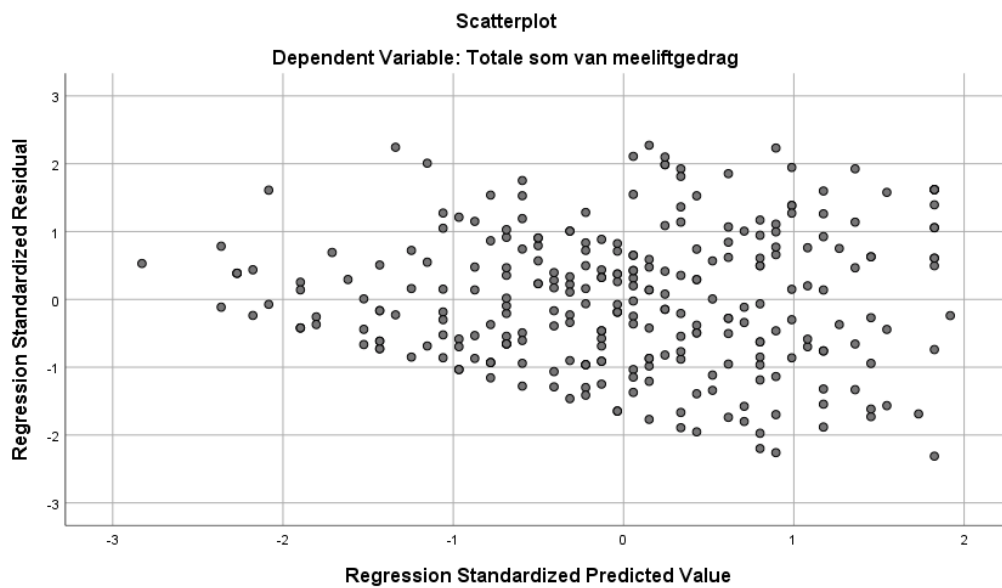
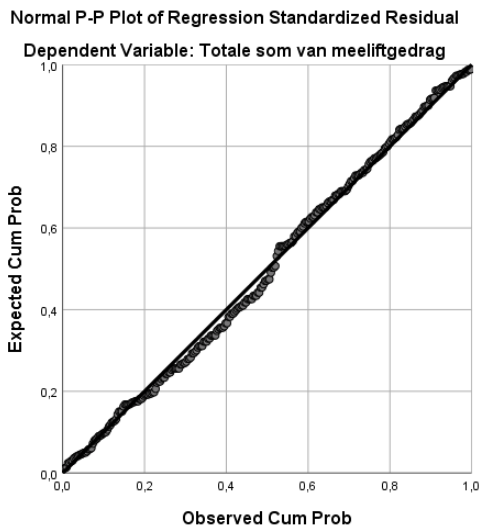
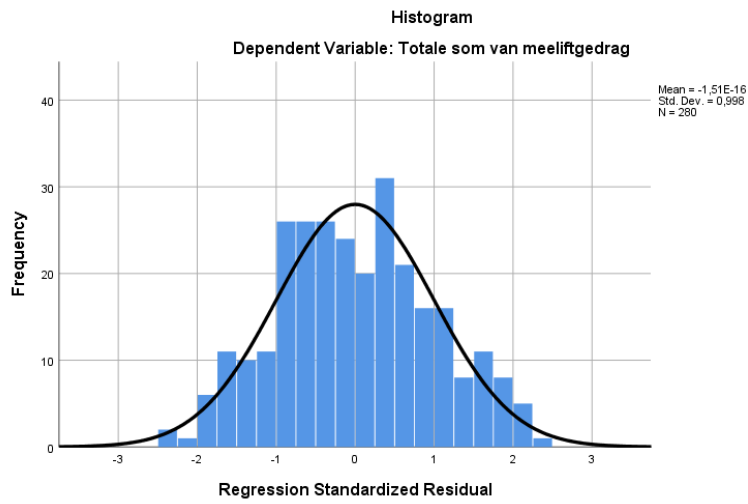
Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-3,364	2,045		-1,645	,101
	Huur_of_Koop_dummy1	4,637	1,613	,135	2,874	,004
	For how long have you been located in the neighbourhood?	,833	,400	,105	2,082	,038
	I often talk with people in the neighbourhood - 1	,114	,261	,027	,438	,662
	I have a lot of friends in the neighbourhood - 1	,125	,275	,033	,453	,651
	I feel a sense of community in the neighbourhood - 1	,241	,263	,066	,917	,360
	I activate other people to help improve the neighbourhood - 1	1,559	,197	,443	7,900	,000
	I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1	,604	,180	,173	3,364	,001

a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag

Residuals Statistics ^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	,2090	31,8630	14,8786	6,75658	280
Residual	-22,22605	22,79412	,00000	8,23341	280
Std. Predicted Value	-2,171	2,514	,000	1,000	280
Std. Residual	-2,665	2,734	,000	,987	280

a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag

De invloed van sociale cohesie (totaal) op de mate van samenwerking

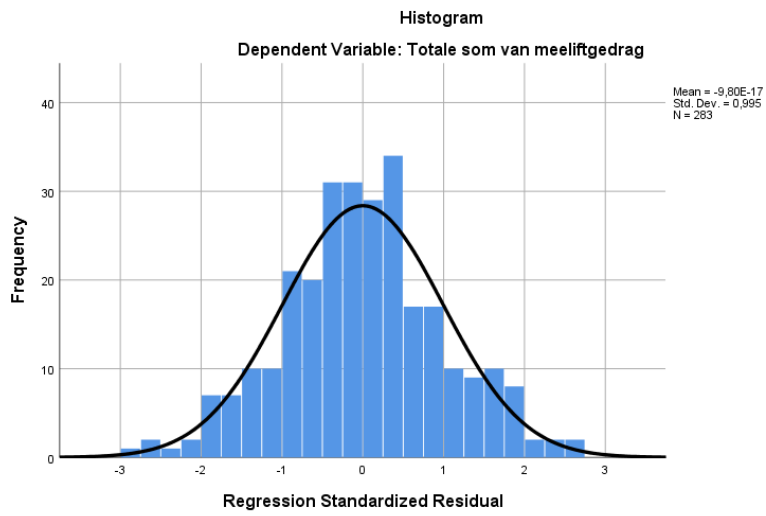
Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,551 ^a	,303	,301	8,90616
a. Predictors: (Constant), Sociale_Cohesie_totaal				
b. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag				

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	9599,004	1	9599,004	121,017	,000 ^b
	Residual	22050,867	278	79,320		
	Total	31649,871	279			
a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag						
b. Predictors: (Constant), Sociale_Cohesie_totaal						

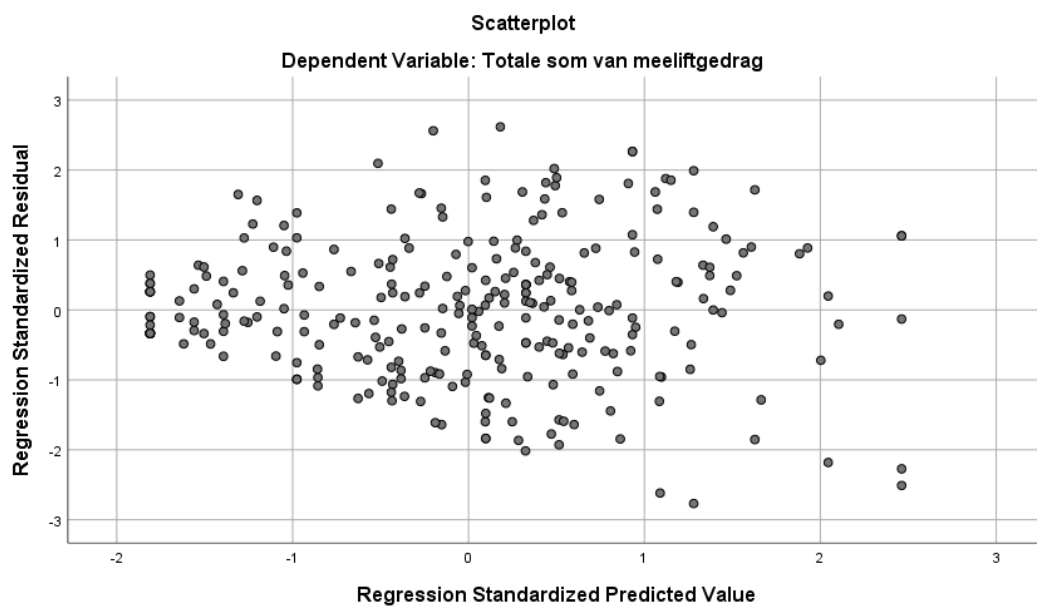
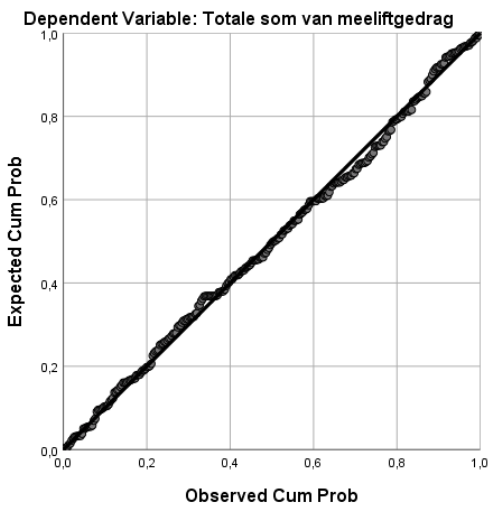
Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-4,441	1,835		-2,420	,016
	Sociale_Cohesie_totaal	,546	,050	,551	11,001	,000
a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag						

Residuals Statistics ^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	-1,7115	26,1303	14,8786	5,86558	280
Residual	-20,58441	20,24211	,00000	8,89018	280
Std. Predicted Value	-2,828	1,918	,000	1,000	280
Std. Residual	-2,311	2,273	,000	,998	280
a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag					

De invloed van de ontwerpprincipes op de mate van samenwerking

Normal P-P Plot of Regression Standardized Residual

Model Summary^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,621 ^a	,385	,379	8,40436
a. Predictors: (Constant), There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1, Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1, I told my neighbours about my plans for developments - 1				
b. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag				

ANOVA^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12354,837	3	4118,279	58,305	,000 ^b
	Residual	19706,682	279	70,633		
	Total	32061,519	282			
a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag						
b. Predictors: (Constant), There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1, Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1, I told my neighbours about my plans for developments - 1						

Coefficients^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2,815	1,085		2,595	,010
	Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood - 1	,552	,173	,155	3,191	,002
	I told my neighbours about my plans for developments - 1	1,263	,158	,404	8,001	,000
	There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1	1,013	,178	,284	5,704	,000
a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag						

Residuals Statistics^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	2,8148	31,0957	14,7986	6,61902	283
Residual	-23,26979	22,00385	,00000	8,35954	283
Std. Predicted Value	-1,811	2,462	,000	1,000	283
Std. Residual	-2,769	2,618	,000	,995	283

a. Dependent Variable: Totale som van meeliftgedrag